

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2013/11 szám

Tartalom

Villám

- [A propaganda](#)
- [Horthy-szobor Budapesten!](#)

Emlékezet

- [Egy hónapja történt?](#)
- [A rezsicsökkentésizmus](#)
- [Európa története III. rész](#)
- [Leszámolhatunk-e Hitlerrel? IV. rész](#)
- [Petőfi Sándor: Megjegyzés *A királyok ellen* c. költeményhez](#)
- [Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben IX. rész](#)

Délibáb

- [Arany János: A hamis tanú](#)
- [Petőfi Sándor: A királyok ellen](#)
- [Kosztolányi Dezső: A halhatatlan hitves](#)
- [Ady Endre: Sokallják az éhbért](#)
- [Ady Endre: Hajh, őszi magyarság](#)
- [Ady Endre: A civódó magyar](#)
- [Krúdy Gyula: Don Miguel](#)
- [Ballai László: Isztriai lebegés](#)
- [Jean de La Fontaine: A farkasok és a bárányok](#)
- [Jean de La Fontaine: A vajúdó hegység](#)
- [Le Fondant: A patkány és a nagykán](#)
- [Dull Ernő: Séta a belvárosban](#)

Húrok

- [Ballai László: Krúdy és az Óbudai Társaskör](#)

- [Ballai László: A „szabadság-kórus”](#)
  - [Ballai László: Vörös tehén](#)
  - [A Zeneakadémia megnyitása](#)
-

Villám

A propaganda

A propaganda az egymással ellentétes hiteknek és annak az emberi eltökéltségnek a gyermeke, amely a saját hittételeit rá akarja erőszakolni másokra. Eredete kétségtelenül a vallás körében keresendő. Lényege szerint elfogult, s legnagyobb sikereit akkor éri el, ha a gyűlöletre és az előítéletekre apellál. Minden becsületes oktatás és tájékoztatás antitézise.

Norman Davies

Horthy-szobor Budapesten!

2013. november 3-án Horthy-szobrot avattak a Szabadság-téri úgynevezett Hazatérés Templomában. Az épületben – amelyet egy háborús bűnös bálványozása után többé már nem lehet templomnak, azaz az Isten és a béke házának nevezni – nagyjából háromszázan ünnepeltek, az épület előtt ugyanakkor legalább ezer fős – nem szervezett módon összegyűlt – tömeg tiltakozott a szoboravatás ellen. És bár a létszámarányok a demokratikus érzelmű emberek abszolút többségéről tanúskodnak, az újfasiszták mégis újabb szégyenbélyeget üthettek Magyarország és Budapest testére. Nincs több halogatni való idő! *Tetemre kell hívni azt a bűnös város-* és országvezetést, amely nem egyszerően megengedte, hogy idáig fajuljanak az események, de egyenesen az effajta akciókra bátorító közéleti légkört teremtett!

Emlékezet

Egy hónapja történt?

Ballai László: A rendőrállam felé

Új postásunk van. Ez úgy derült ki, hogy a postaládák tetején gyűlni kezdtek azok a levelek, amelyeket a ház más lépcsőházakban lakók részére címeztek. Egyiket-másikat magam kézbesítettem. Némelyikre nagy betűkkel ráírtam a megfelelő lépcsőházat.

Egy hónappal ezelőtt a kapuban összefutottam az egyik szomszédommal.

– Úgy látszik, nálunk van a postakézbesítő alközpont – viccelődtem.

Ő azonban komoran összevonta a szemöldökét.

– Igen – morogta. – Le kellene fényképezni ezeket a borítékokat és beküldeni a főpostára azzal, hogy a kézbesítő nem tudja ellátni a munkáját.

Miért nem azt mondta a szomszéd, hogy szívesen felajánlaná a postásnak a segítségét azoknak a szomszédoknak a felkutatásában, akiket ismer. Vagy hogy szarkasztikusan azt tanácsolná neki, járja csak nyugodtan végig a lépcsőházakat, hátha mind megtalálja a borítékok címzettjeit. Netalán a munkája iránti érdekelődését felcsigázandó olyasmit, hogy aligha számíthat borraivalóra a lakóktól, ha itt-ott elhagyogatja a leveleiket. Oly sok minden eszébe juthat az embernek. Nem így a szomszédnak. Az ő fejében az fordult meg, hogy fel kellene jelenteni a postást.

Nagyon súlyos és az ügy jelentőségén messze túlmutató szociálpszichológiai problémával állunk szemben. Annak a társadalomnak a tagjai ugyanis, akik mindjárt abban látják a megoldást, hogy feljelentik embertársaikat, készen állnak az önkényuralmi regresszióra, arra, hogy építőivé, egyszersmind áldozataivá váljanak a rendőrállamnak.

A rezsicsökkentésizmus

Egy hónapja teljes győzelmet aratott Magyarországon a legújabb politikai fixa idea, a rezsicsökkentésizmus. Valójában csak az elnevezés új, a mögötte meghúzódó cinikus demagógia több ezer éve beválik, a dolgozó – vagy a nem dolgozó – néposztályok kedvét kereső, a társadalom igazi problémáit eltakaró populista gyakorlat pedig a bolsevik módszertant követi. A propagandán persze még volna csiszolni való, hiszen az nem egyszerűen a rezsicsökkentés, mint eredmény hangsúlyozására épül, holott, ha van „eredmény”, az nem más, mint a csökkenő

lakossági áram- és gázár, és amelyre az olyan típusú jelmondatok irányítanak rá legjobban a propagandafigyelmet, mint: „Éljen a rezsicsökkentés!” vagy: „Arccal a rezsicsökkentés felé!”, esetleg, konkrétan: „Előre a százszázalékos rezsicsökkentésért!”

A rezsicsökkentésizmus fő szlogenje azonban így szól: „Megvédjük a rezsicsökkentést!” Ezzel azonban az a probléma, hogy további magyarázatra szorul, hogy tudni illik az intézkedést – noha az megvalósult – még meg kell védeni a mindenre – különösképp a rezsiemelésre – elszánt külső és a belső ellenségtől. Ez tehát körülbelül olyan, mintha Kádár János, amikor bejelentette, hogy, mondjuk, a VII. ötéves terv keretében hány százezer lakást építettek, akkor nem azt tette volna hozzá, hogy ezzel jelentősen növekedett dolgozó népünk életszínvonala, hanem azt, hogy ezeket a lakásokat persze még meg kell védeni az imperializmus támadásaitól, és még harcolni kell értük a sorainkba befurakodott ellenséggel is. Nem, azt még egy Kádár János is tudta volna, hogy éppen az „eredményeket” nem szabad relativizálni.

Az „Éljen a rezsicsökkentés!” típusú szlogen azért felelne meg sokkal jobban a rezsicsökkentésizmus célkitűzéseinek, mint a „Megvédjük a rezsicsökkentést!” típusú, mert csak pozitív üzenetet sugároz, de nem tartalmaz ígéretet, ezáltal lehetőséget ad a vezető politikusnak arra, hogy azt ne kelljen megszegnie, ha teljesítését, mondjuk, a gazdasági helyzet meggátolná. Az ilyesmire különösen az olyan tervek esetében kell vigyázni, amelyek teljesíthetetlenek – mint a rezsicsökkentés. És amikor ez cáfolhatatlanul bebizonyosodik, akkor a racionális magyarázat, a tévedés – sőt a hozzá nem értés – beismerése helyett még mindig be lehet indítani a vélt ellenséget támadó propagandát, mintegy rá hárítva a felelősséget. Ha azonban egy előnyös hatásúnak látszó intézkedést támadó felhangokkal vezetnek be, ott kilóg a lóláb. A kommunikáció elmélet nyelvén megfogalmazva: amennyiben egy pozitív üzenet egy negatívval együtt kerül kibocsátásra, ott inkongruencia – azaz összeférhetetlenség – mutatkozik, tehát az üzenet metakommunikációja – azaz a bevésés szempontjából legfontosabb tényezője – is negatív lesz.

Mindennek dacára a rezsicsökkentésizmus kiagyaloí jelentős politikai győzelmet aratott Magyarországon, amikor sikerült elérniük, hogy minden parlamenti párt megszavazza a 11 %-os rezsicsökkentést. Sőt, minden politikai szakértő is egyetértett abban, hogy a demokratikus ellenzék nem cselekedhetett volna másképp, s azt a kormánypárt ebben a kérdésben – „nagyon ügyesen” – kényszerpályára szorította és végső soron a saját politikai tőkéjét kovácsoltatta vele.

2013. október 19-én azonban nem csupán az történt, hogy a kormánypárt jelentős taktikai győzelmet aratott egy aktuálpolitikai kérdésben. Bebizonyosodott, hogy Magyarországnak egyszerűen nincs politikai, sem a politikáról reálisan gondolkozó elitje. A polgári értékrend képviselői pedig nem rendelkeznek a közvéleményt jelentős mértékben formáló fórummal.

Hosszasan lehetne fejtegetni, hogy a hőn visszavágyott Kádár-rendszer – többek között – éppen azért ment gazdaságilag csődbe, mert csak részben fizettette meg a felhasználókkal az energia árát, hogy az energiaárak irreverzibilisen növekvő tendenciájuk – tehát folyamatosan energiaválság van –, az államnak ezért legfőbb érdeke a takarékosagra való ösztönzés lenne, a rezsicsökkentésizmus pedig semmi több, mint a kormányt népszerűsítő kampány, mert az annak keretében nyújtott támogatást más formában – például a máris érezhető inflációval – finanszíroztatják meg a magyar adófizetőkkel, ráadásul lehetetlenné teszi a nemzetgazdaság alapját jelentő energiaszektor közép- és hosszú távú fejleszthetőségét, amely a recesszió fokozódásán túl akár energiahiányhoz is vezethet.

A demokratikus ellenzéknek és a polgári értékeket képviselő fórumoknak azonban a rezsicsökkentésizmus – azaz a kormány populista és nemzetpusztító politikája – ellenében nem a fentiek akadémiai szintű kifejtésére kellene fektetniük a hangsúlyt – sem pedig arra, hogy közben elvtelenül megszavazzanak egy propagandapaktumot – hanem arra, hogy közérthetően megfogalmazzák az értelem tiltakozását. Az értelemét, amely nem az eltartottak, a patriarchális állam által gyermeki tudatlanságba taszított tömegember ösztöneit követi, hanem a saját sorsát vállaló polgár öntudatát fejezi ki. Például így: „Mindenki annyit fizessen, amennyit fogyaszt!”

Európa története III. rész

A propaganda

Az emberiséget történelme nyomán sújtó legtöbb csapás az emberek indoktrinálhatóságára, vagyis arra a tulajdonságukra vezethető vissza, hogy hajlamosak teljes odaadással követni bizonyos eszméket és az azokat hirdető „karizmatikus” személyeket. Az indoktrináció „tudománya” a propaganda:

„A propaganda az egymással ellentétes hiteknek és annak az emberi eltökéltségnek a gyermeke, amely a saját hittételeit rá akarja erőszakolni másokra – írja Norman Davies angol történész *Európa története* című könyvében. – Eredete kétségtelenül a vallás körében keresendő. Lényege szerint elfogult, s legnagyobb sikereit akkor éri el, ha a gyűlöletre és az előítéletekre apellál. Minden becsületes oktatás és tájékoztatás antitézise.”

A propaganda manipulatív erejének fokozásához igénybe szokták venni a más véleményeket gátlástalanul korlátozó és az információs csatornákat radikálisan beszűkítő aljas rendőrállami gyakorlatot is.

„Ahhoz, hogy igazán hatásos legyen, a propagandának szüksége van a cenzúra segítségére is. Egy zárt információs térben minden kommunikációs eszközt – a nyomtatott sajtót, a közbeszédet, a művészetet – képes mozgósítani. E célból működött együtt a római *Officium de Propaganda Fidei* (ahonnan egyébként a »propaganda« szó elterjedt) az inkvizícióval. Ez 1622-ben lett a Vatikán egyik állandó kongregációja.

A propaganda nem kevésbé volt jelen a protestáns és az ortodox országokban, ahol az egyház az állam alá volt rendelve. A politikai propaganda mindig létezett, még ha nem így hívták is. Igazi virágzásnak a könyvnyomtatás feltalálásával, majd később az újságok és plakátok elterjedésével indult. Legszembeötlőbbé a háborúk – különösen a polgár- és vallásháborúk – idején vált. Az 1790-es években a francia katonák szerettek csupán röplapokkal felfegyverkezve megjelenni az ellenség táborában.”

A propaganda igazi „nagy” korszaka azonban a XX. században köszöntött be, amikor az erőteljes iparosítás következtében az addig elszórtabb, vidéki környezetben élő népesség jelentős része a városokban tömörülő, talaját veszített, az új eszmék iránt fogékony, sorsával elégedetlen, könnyen mozgósítható munkástömegekké változott.

„A 20. században a propaganda hatékonysága a sokszorosára nőtt, aminek több oka is van: új médiumok jelentek meg (film, rádió, tévé); bővültek a piackutatás, a tömeges meggyőzés, a kereskedelmi hirdetés és a »PR« – a public relations –, a közszereplés technikái; utópikus ideológiák jelentek meg, és velük együtt a totalitárius állam kíméletlensége. A »totális propagandának« és a »Nagy Hazugság Művészetének« a bolsevikok voltak az úttörői. Plehanov nyomán Lenin megkülönböztette a hatalom csúcsainál lévő propagandistát, aki kidolgozza a stratégiát és a »művét« a gyakorlatba átültető alacsonyabb rangú agitátort. A szovjet »agitprop« által kikövezett utat követték a fasiszták is.

A propaganda teoretikusai öt alapelvet dolgoztak ki:

1. A leegyszerűsítés elve: minden tényezőt egyszerűsíts le a jó és a rossz, a barát és az ellenség egyszerű képletére.
2. A torzítás elve: ellenfeledet durva rágalmazással és kigúnyolással foszd meg hitelétől.
3. A transzfúzió elve: a célközönség által elfogadott értékeket a saját céljaidra használd ki.
4. Az egyöntetűség elve: saját álláspontodat olyannak tüntesd fel, mintha az minden helyesen gondolkozó ember egybehangzó álláspontja lenne. A kétkedőket ismert közéleti személyiségek, társadalmi nyomás és »lelki ragály« fenyegetésével bírd álláspontjuk megváltoztatására.
5. A hangszerelés elve: különböző hangszerelésben és feldolgozásban vég nélkül ismételd ugyanazt az üzenetet.

A propaganda egyik nagymestere, dr. Goebbels épp e tekintetben adózott elismeréssel egyik elődjének: »A katolikus egyház azért létezik még mindig, mert kétezer éve hajtogatja ugyanazt. A nemzetiszocialista pártnak hasonlóan kell lennie.«

A propaganda azonban manipulatív technikái révén cinikus mimikrivé változhat, amely jóhiszemű művelői előtt is rejtve tartja, hogy részei volnának a propagandagépezetnek.

„A propaganda egyik legsúlyosabb formája az, amikor az igazi információforrások nem csak a befogadó, hanem a propagandista előtt is rejtve maradnak – mutat rá Davies. –. Az úgynevezett irányított propagandának ez a műfaja arra törekszik, hogy a mit sem sejtő ügynökök úgy terjesszék tovább a kiszivárogtatott információt, mintha maguktól, spontán módon cselekednének. Úgy téve, mintha saját nézeteink egybeesnének az általuk meggyőzni kívánt célcsoport nézeteivel, egyszersmind kielégítve e célcsoport kulcsfiguráinak igényeit, lopva ki lehet alakítani egy véleményformáló elitet.

Úgy tűnik, Sztálin propagandafőnökei épp ezt a módszert választották, amikor az 1920-as évektől kezdve kezdtek hálót szőni a nyugati országok köré. A szálak egy látszólag jámbor német kommunista kezében futottak össze. Willi Münzenberg (1889-1940) egykor Svájcban volt Lenin elvtársa, Goebbelst pedig a Reichstagból ismerte. A szovjet kémekkel együttműködve tökélyre

fejlesztette annak művészetét, hogy miként lehet titkos üzelmeket nyíltan űzni. Ő szabta meg, milyen elemekből álljon a militarizmusellenes, az antiimperialista és mindenekfölött az antifasiszta kampány. E kampányok mindegyikének megvoltak Berlinben, Párizsban és Londonban, a maguk készséges befogadókból álló vezérlőpultjai. Münzenberg fő áldozatai és fő regrutái azok közül kerültek ki, akiket a szkeptikusok »útitársnak« tituláltak, akik csak kevesen léptek be a kommunista pártba, és akik felháborodva utasították volna vissza, ha valaki azt mondja nekik, hogy manipulálják őket. Írók voltak közöttük, képzőművészek, könyvkiadók, baloldali publicisták s gondosan kiválasztott hírességek: Romain Rolland, Louis Aragon, André Malraux, Heinrich Mann, Bertolt Brecht, Anthony Blunt, Harold Laski, Claud Cockburn, Sidney és Beatrice Webb és a fél Bloomsbury. Mivel mindegyiküket utánczó serege követte, akiket az »ártatlanok klubjainak« neveztek, működésbe lépett a »nyúltenyésztésnek« hívott lavinaeffektus. A végső cél világos megfogalmazást nyert: »megteremteni a helyesen gondolkodó, nem kommunista Nyugat számára a kor uralkodó meggyőződését: azt a hitet, hogy bármely vélemény, amely véletlenül a Szovjetuniót szolgálja, az emberi tisztesség legalapvetőbb elemeiből következik.«

Még belegendolni is hátborzongató, hogy ezalatt a sztálinisták mintegy tízmillió ukránt éhezettek halálra és emberek tízmillióit végezték ki, illetve hurcolták koncentrációs táborokba, a Szovjetunió pedig a besúgók és titkos ügynökök által megfigyelt „szabad emberek” börtönévé vált, ahol a főügyész úgy beszélhetett a Vörös-téren sétáló emberekről, hogy azok mind „gyanúsítottak”.

„Kevés hasonló cinizmussal találkozhat az ember – zárja a propagandáról szóló, sokakat talán a saját indoktrinálhatóságukkal is szembesítő gondolatait az angol történész – Megítélni azon a sorson keresztül lehet, amelyet a Bölcs Vezér legodaadóbb propagandistáinak tartogatott, Karol Radeknek és valószínűleg magának Münzenbergnek is, akit titokzatos körülmények között a francia hegyekben találtak meg felakasztva. Brecht megjegyzése Sztálin áldozatairól nem is volt olyan vicces, mint ahogy ő gondolta: »Minél ártatlanabbak, annál inkább megérdemlik, hogy agyonlőjék őket.«» (Norman Davies: Európa története, Osiris, 2002)

Leszámolhatunk-e Hitlerrel? IV. rész

Bokor Miklós és Wiener Pál a *Leszámolhatunk-e Hitlerrel?* című könyvében bemutatja Hitler, a beteg ember pszichológiai portréját, majd a német társadalom patológiás vizsgálatába kezd, hogy a völkisch mozgalomtól és a zsidósággal kapcsolatos masszív előítéletektől eljusson a nemzetiszocialista regresszióig, amelyben a racionalitás és az irracionalitás egészen sajátos módon keveredik egymással.

„A hatalomátvétel után a Führer hangja egész Németországban eluralkodott – írja Bokor és Wiener. – Mindenütt őt lehetett hallani: a rádióból, az utcai hangosbeszélőkből és a

munkahelyeken. A hatalomátvétel után a »*Gleichschaltung*«, a társadalmi és a politikai struktúrájának a párt normáihoz való, erőltetett menetben történő átszabása az élet általános regrediálását idézte elő. Hitler hatalomra jutása előtt racionális elvek határozták meg a politikai, jogi és gazdasági kötöttségeket. Hitler faji törvényei azonban diadalra segítették az irracionális uralmát. Paradox módon Hitler racionális módszerekkel, korábban soha nem látott propagandisztikus erőfeszítésekkel és a fenségesség élményének manipulálásával vette rá híveit az egyre irracionálisabb viselkedésre. A racionalitásból az irracionálisba való átmenet a Harmadik Birodalomban a propaganda könyörtelen előnyomlásával valósult meg, az olyan alávetettségeket szimbolizáló aktusokon keresztül, mint a *Heil Hitler!* köszöntés, vagy a tömeggyűlések. Az *Álmodni a Harmadik Birodalomban* című álomgyűjtemény, amely a *Gleichschaltung* idején született, több példát is ad a többé-kevésbé önkéntelenül átvett magatartásformákkal kapcsolatban. E gyűjtemény olvasásakor ébredünk rá arra is, hogy az emberek tudatában voltak a tét nagyságának.

A náci hangnemet a kezdetektől egészen a végkifejletig a durva és végleges megoldásokra való felhívás apokaliptikus sürgetése, a *tabula rasa* igénye, a felforgatás vágya, a liberális demokrácia »szenteskedésének« tett bármilyen engedménytől való undorodás és a manicheus döntések (minden vagy semmi, forradalom vagy pusztulás) iránti lelkesedés jellemezte. Nagyon nehéz megérteni, hogy több tízmillió embert meg lehetett győzni efféle, szinte patológikus teljesítményekkel. Ám nem először fordult elő a történelemben, hogy irracionális hiedelmek jutottak uralomra egy társadalomban. [...] A kereszténység fennmaradását és terjeszkedését nem a tanai biztosították, hanem terjesztőinek odaadása, megszállottsága és szervezőkészsége – ők ugyanis, miután kénytelen-kelletlen beletörődtek, hogy a világvége mégsem jön el, hosszútávra rendezkedtek be. Tehát nem az ideológia, hanem az ügyes gyakorlat hozta meg a kereszténység győzelmét. [...] »A program nem fontos, csak a hatalom számít« – jelentette ki Hitler egyszer. Azt a tökéletesen irracionális célt tűzte ki maga elé, hogy még a saját életében megvalósítja aránytalanul nagy és megalomán terveit. A saját sorsát tehát egyesítette Németország sorsával.»

Hitler – a völkisch és a neopogány eszmékből – mintegy a háborús vereség és a gazdasági válság elleni elixírként megteremtette a náci mitológiát, valamint a saját mítoszát. És minél tovább haladt irracionális – és patológikus – útján, annál szélesebbre nyitotta a politikai és a gazdasági valóság, valamint az ideológia közötti hasadékot. 1933-ban tibeti expedíciót rendelt el, amely az árja ősök „tudományos” felkutatását célozta, miközben faji hierarchiájában az ázsiaiakat alacsonyabb rendűeknek bélyegezte. Közép-európai diplomáciai sikerei – amelyeket nem utolsó sorban a propagandafilmjeitől megriadt nyugati politikusok télenkedésének köszönhetett –, majd a Franciaország feletti váratlan katonai győzelme után arra a meggyőződésre jutott, hogy villámháborúval diadalmaskodhat addigi legfőbb szövetségese, a Szovjetunió felett is. Amikor pedig ez a vállalkozása kudarcba fulladt, és a Vörös Hadsereg már német területen harcolt, parancsot adott arra, hogy mindent romboljanak le, ami még éppen maradt Németországban.

Hitler azonban csak egy maradt volna a sok egzaltált politikus közül, aki létrehoz valamiféle pártocskát, majd annak élén elevickél hol bejutva a parlamentbe, hol azon kívülre szorulva, ha a XX. század elején felnövekvő német ifjúság nem került volna teljesen kétségbeejtő helyzetbe. Azok, akik harcoltak a háborúban, hozzászokhattak ahhoz, hogy individualitásukat teljes mértékben alárendeljék a hadseregnek, mint közösségnek. Az I. világháború előtt, közben, sőt, közvetlenül a háború után született nemzedékek tagjai pedig egyszerűen nem tanulhatták meg, hogyan építsék fel a magánéletüket, mert annak tartalmát a háborús közlemények, a forradalmi felhívások, majd a bal- és jobboldali propagandák töltötték ki, miközben a háború utáni gazdasági

csődből 1924-ben kilábaló Németországban kialakult törékeny polgári jólét 1929-ben a Nagy Gazdasági Világválság kitörésekor megint megszűnt, és emberek milliói veszítették el a munkahelyüket. A kallódó német ifjúság zöme pedig nem a hétköznapi élet örömeiben kereste a megoldást az élet nehézségeire, hanem csak arra várt, hogy ő maga is színre léphessen, méghozzá olyan események részeseként, amilyeneket még soha nem látott a világ. „És a láthatáron ígéretesen kirajzolódott az irracionálisan fellángoló regresszió, a fokozatos nemzetiszocialista dezorganizáció.

Milyen regresszív megoldást kínált Hitler? Egyszerű a válasz. A tárgyas viszony és a nárcizmus már amúgy is megingott egyensúlyát saját archaikus nárcizmusával helyettesítette be. Ennek a működési módnak a létező prototípusa az I. világháborús lövészárk-bajtársiasság volt. A többi katonával szolidáris individuum az idealizált közösségbe olvadt. Ez volt a náci ideológia egyik fő irányvonala. Az archaikus völkisch értékek náci verziói rögzítették az államügyek kezelésének kereteit. Ezáltal a hitleri Németország működése a valóság talajáról a fikció, a hamis valóság, az illúziók és a délibábok színpadára tevődött át. [...] A német társadalom regressziója Hitler akarata és terve alapján jött létre, ez a náci regresszió egyik legfőbb tulajdonsága. A hitleri rezsím tehát egy zavaros versengésből, látszateredményekből, titkolózásból, rejtett célzásokból és a Sigmund Freud által leírt elsődleges, az Ösztön-én pszichikai működési modelljéhez közeli kegyetlen valóságból összegyúrt, nagyon sajátos rendszer szerint működött. A másodlagos pszichikai működés illúzióját akadékoskodó bürokráciával igyekeztek fenntartani. A legfontosabb intézkedéseket, az olyanokat, mint például a genocídium, nem említették, és ritkán írták le. Ezzel szemben aggályosan tiszteletben kellett tartani egyfajta áltörvényesség látszatát. Például egy gyűlés egyik résztvevője kijelentette, hogy ha egy német találkozik egy zsidóval olyan közlekedési eszközön, ahová a zsidónak tilos felszállnia, akkor a németnek joga van megbüntetnie őt, és lehajítani a járműről, mire egy másik, magasabb rangú résztvevő így mondott ellent az elsőnek: nem, erre törvényt kell hozni. Nehéz fellelni ennek a rendszernek a történelmi előzményeit. Mi úgy gondoljuk, hogy ez az irracionális parancselvekből, dinamizmusból, találékonyaságból, tilalmakból, aprólékosságból, deliráló öntudatra ébredésből, mértéktelen voluntarizmusból, ijesztő félreismerésekből, ki nem mondott, sőt át sem gondolt gondolatokból összeálló ellentmondásos működés Hitler lelki működésének mintájára jött létre.” (Bokor Miklós–Wiener Pál: Leszámolhatunk-e Hitlerrel?, L’Harmattan, Budapest, 2012)

Petőfi Sándor: Megjegyzés *A királyok ellen* c. költeményhez

1848. október 26.

E verset még 1844-ben írtam; nem szükséges megmagyaráznom, miért hevert mindeddig

íróasztalomban, annak is a fenekén.

A szerkesztő megjegyzése: amikor a vers megjelent a Marczius Tizenötödikében, akorra már azoknak is látniuk kellett a bécsi király Magyarország és a magyar alkotmány elleni agresszióját, akik addig a legteljesebb bizalommal viseltettek iránta.

Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben IX. rész

Igaz, hogy Bem tábornok minden baj nélkül elérte Szerdahelyt, de jól belátta, hogy kis csapatának megmentése egyedül attól függ, hogy minél hamarabb egyesülhessen Kemény dandárjával, kiről nem tudott többet, mint annyit, hogy Szászsebesen és Szászvároson át Déva felé ment. Ezenkívül még a császáriak azon hírt terjesztették mindenfelé, hogy Keményt Leiningen Dévánál teljesen tönkretette és egész hadtestével elfogta. Ekképp akarták Bem hadseregét demoralizálni. Bem csapatai Szerdahelyen a piactéren és az utcákon tanyáztak, a fegyverek gúlába voltak állítva, s így aludt a bátor, de testileg, lelkileg kimerült csapat, anélkül, hogy meleg ételt kaphatott volna. Mert az ellenséges érzelmű szászok bezárták házaik ajtait s csak nagy nehezen lehetett tőlük egynéhány kenyert s egy kis szalonnát kierőszakolni. A még hátralevő poggyászos szekereknek még az nap éjjel el kellett a sebesültekkel és betegekkel vonulnia Szászsebesre, részint hogy ők ott csapataink megérkeztéig felüdüljenek s részint, hogy ez utóbbiak menetét ne akadályozzák. Éjjel 11 és 12 óra közt meg is érkeztek Szászsebesre és a város kizárólag szász lakossága részéről oly kiváló szívéllyességgel fogadtattak, hogy e szerencsétlenek elszállásolása fölött a szászsebesiek majdnem hajba kaptak. Ekkor történt meg az, ami a szászok jellemét a történelemben örökre meg fogja bélyegezni, és amit még az e háborút jellemző fanatikus dühvel sem lehet kimenteni. Alig érkeztek meg ugyanis az első kocsik a sebesültekkel, ezt az előre kiállított hírnökök máris tudtul adták a gyulafehérvári őrségnek és a lomkereki oláh fölkelőknek, hogy sietve nyomuljanak Szászvárosba. Az ellenség akkor már különben is útban volt, hogy Bem elől a Szászsebesre való visszavonulásnál elvágja az utat és csak azt várta, hogy közeledéséről biztos tudomást nyerjen. Eközben a helység tökéletesen elcsöndesült, a szegény sebesülteket és a betegeket, úgyszintén a kísérő katonákat bőven ellátták borral, hogy a kimerülés által amúgy is mély álmukat még jobban megerősítsék. Ekkor aztán éjfélutáni két órakor a gyulafehérvári kapu felől hirtelen nagy lárma támad, egy ágyúlövés szétrobbantja a kaput, az ott állomásozó csekély őrséget lekaszabolják és egy csomó oláh és szász fölkelő vad lárma közt rohan, a császáriaktól követve, be a városba. Erre aztán a város lakói előrántották eldugott fegyvereiket és az őrséggel együtt a sebesülteket és a betegeket lemészárolták. Aki e fúriák kezei közé került, ha magyar volt, irgalmatlanul legyilkolták s holttestét aztán kivetették az utcára; a poggyászos kocsikat kirabolták, a lovakat részint ellopták, részint vad dühökben leszurkálták, egyszóval, valóságos Szt. Bertalan-éjszakát csináltak. Csak egy kocsis meg egy szakácsné menekült meg a mészárlásból azáltal, hogy elfogott oláhoknak adták ki

magokat. Reggel felé aztán elcsönDESültek a császáriak s Szászsebes mellett állást foglaltak, hogy Bem két tűz közé szoríthassák.

Alig értesült Bem a vérfürdőből szerencsésen megmenekült kocsis által eme gyalázatos tényről, mindjárt föltette magában, hogy ezért a szászsebesieket meg fogja büntetni. Hajnalhasadtával ért Szászsebes alá, a várostól keletre fekvő magaslatokon állást vett és azonnal megkezdődött az ütközet. Az első lövések mindjárt demontírozták a császáriak egy ágyúját és egy lőszeres kocsiját, de gyalogságunk sokkal inkább el levén keseredve, hogysen a tüzérségi csatát bevárhatta volna, bosszútól lihegve rohant le szuronyt szegezve, keresztülrontott minden eléje gördített akadályon és egy félóra alatt tökéletesen megtisztította a várost a császáriaktól. Ezek több holt és sebesült mellett egy telidedteli lőszeres kocsit is elvesztettek – ami Bem helyzetében megbecsülhetetlen értékű szerzemény volt –, és oly sietve vonultak vissza Gyulafehérvárra, hogy a kissé elkésett lovasságunk már nem volt képes őket utolérni. Honvédjeink első dühökben feldúlták a helységi gyógyszerért, és kiraboltak egynehány boltot, de a szászok közül egyetlen egyet sem vágtak le. De alig lépett be a városba Bem, az elfoglalt tárgyakat vissza kellett szolgáltatniuk, a gyógyszerész kárát megbecsülték, hogy később meglehessen téríteni. Így tudta Bem még a legkényesebb körülmények közt is fönntartani a rendet s fegyelmet és csapataink annyira becsülték tábornokukat, hogy még gyalázatosan legyilkolt testvéreik holtteste előtt is megtagadták parancsára a bosszú szavát.

Éppen jókor volt még, hogy Bem Szászsebest elfoglalta, mert sík mezőn gyenge haderejével, előlről, hátulról ellenségtől környezve nem bocsátkozhatott volna ütközetbe, s nem maradt volna számára más fön, mint vagy letenni a fegyvert, vagy utolsó emberig hősileg elhullni. Szászsebes falai mögött azonban a csapatok kipihenhatték magukat, erőt gyűjthettek és legalább egy időre föltartóztathatták az üldöző ellenséget. Bem csapatainak teljes nyugalmat engedett, hogy felüdülhessenek s ő maga hadsegédei és tábornokával lehetőleg gyors intézkedéseket tett Szászsebes falainak megerősítése és azok megvédelmezése iránt.

A kapukat és bejárásokat eltorlaszolták, az ágyúkat a kapuknál a lehető legelőnyösebben állították föl és a csapatokat a védelmi vonal mögött a lehető legcélszerűbben helyezték el. A bécsi légió csekély maradványa, mintegy 20 ember, végezte dél felé az utolsó munkálatokat. Ekkor barátságosan elbocsátotta őket Bem, ily szavakkal: „Nyugodtan elkölthetik ebédjüket.” És ez valóban így is történt. Mert az ellenség csak délután 2 órakor ért a város alá támadásait megkezdendő. Bem, erős falai mögött nyugodtan várta őket, csak akkor viszonzva a lövéseket, ha biztos volt a cél. Igaz, hogy egynehány ágyúját lefegyverezték, a várost pedig gránátokkal több helyütt fölgyújtották, de Bem nyugodtan állta a tüzérségi párbajt öt órán keresztül és csak akkor rohant ki, midő az ellenség estefelé támadásaival fölhagyva Szerdahely és Szászpian felé visszavonult. Különben e kirohanás legalább egy nyugalmas éjt szerzett neki, és ismét meg volt nyerve egy nap: két előnyt vívtunk ki az ellenség fölött, ugyanis csapataink erkölcsi bátorsága – amely már-már halványulni kezdett – újraéledt lelkesült bámulattal látva ősz hadvezére szilárd akaratát és hadmozdulatainak biztos hatását. Keményről eddig még mindig nem érkezett semmi hír, lőszerünk nem volt több, mint amit a hátrahagyott kocsin találtunk, eközben az ellenség zöme is megérkezett Szerdahelyre, és Bem másnap reggel mégsem az elvonulásra, hanem a védelmezésre tett intézkedéseket. Az 5. és 6. közti éjjelen Szászváros felé indított sebesült szállítmányt, köztük a tüzérségi főnököt és több tisztet útközben az oláhok részint legyilkolták, részint Gyulafehérvárra cipelték; csapataink már hangosan kezdtek zúgolódni, és magasabb tisztek is vakmerőségről, haszontalan önfeláldozásról sat. kezdtek beszélni. Mindennek betetőzéséül

pedig reggeli féltízkor egy osztrák vértestiszt jelent meg, mint küldött, s fölszólította Bemet, adja meg magát; minden oldalról körül van véve, ellenállása úgyszólván haszontalan. A küldött lengyel születésű volt s ez kétszeresen fokozta Bem haragját. Azt felelte tehát neki, hogy ő olyan csapatokkal, amelyek az ellenséges parlamentert elfogják (itt Bem a schwechati csata előtt letartóztatott Ivánka őrnagy sorsára célzott) sohasem fog alkudozásba bocsátkozni, és az illető csak nagylelkűségének köszönje, ha agyon nem löveti. Eközben Czetz alezredes cirkálni kezdvén, úgy találta, hogy csapatunknak e napon Puchner összes hadával lett volna dolga. E tudósításra aztán Bem is elrendelte a visszavonulást. A hírnököt Bethlen őrnagy mindaddig visszatartotta, míg csapataink a városból ki nem vonultak. Az Oláhpián és Tartaria közti magaslatokat egy svadron vértés tartotta ugyan megszállva, hanem azért Szászváros felé nyitva volt az út, miután a gyulafehérvári őrség, melynek e vonalat kellett volna megszállnia, elkésett.

De ismét kettős ellenséggel gyűlt meg Bemnek a baja. Elöl Zsibó, Bencenc, Gyalmár helységekben és Szászvárosban több ezernyi fegyveres oláh fölkelő gyűlt össze, hátul Puchner nyomta őt egész haderejével. De Bem mégsem csüggedt. Czetz alezredesnek meghagyta, hogy a Szászváros felé vivő utat tisztítsa meg az oláh fölkelőktől, s tüzérségi manőverrel, jól választott pozíciókkal, biztos célzással és bámulatosan kitartó erejével olyannyira sakkban tartotta a túlerejű ellenséget, hogy Czetz alezredes ezalatt időt nyert Szászvárosig nyomulni elő. E visszavonulási ütközet egész nap tartott és a császáriak minden talpalatnyi földet drágán vásároltak meg. A Báthori idejéből híres Kenyérmezőn Bethlen még egy jól sikerült tréfával is rászédte az ellenséget. A szétszórtan kóválygó lovasokat ugyanis, mint például az orvosokat, markotányosokat, szolgálkat sat. lovas osztálya alakította s azután egyszer csak elővágtatta őket, mint egy lovas svadront. A csalódás oly tökéletes volt, hogy Bem csapatai is először Kemény dandárját vélték közeledni, az ellenség pedig e rögtönzött lovasságtól, amely különben az első ágyúlövésre szétrobbant, teljesen zavarba jött. Eközben beesteledett és Bem előcsapatai folyóújtották Balomirt, hogy megakadályozzák az ellenség üldözését, ám az, teljesen kimerülvén, e napra megelégedte az ütközetet.

Ezzel azonban még nem volt megtéve minden, az oláhok ritka bátorsággal és egynehány faágyúval tartották megszállva Szászváros kapuit, és a magyar csapatoknak ellenállni készültek. Az éjjeli szállást tehát megint csak szuronnyal kellett kivívniuk, ami egy rövid, de erős roham után meg is történt. Így Bem ismét nyert egy napot, de ugyanannyi területet elvesztett, melyet pedig ismét vissza kellett foglalnia, ha csak Erdély elfoglalásának reményéről lemondani nem akart. De Kemény már nem lehetett messze, tán csak háromórányi távolságban állt Déván. Azonban ki merhette volna sötét éjszakán oláh népfölkelők között oly hosszú fáradsalmak után Keményt fölkeresni? Erre is vállalkozott a soha pihenni nem tudó, éppoly éles eszű, mint amilyen vitéz lovas tiszt és tizenhárom-próbás hazafi, Bethlen Gergely gróf, őrnagy. Egy percnyi pihenés nélkül friss lóra ült a nemes gróf és lovászával együtt Pádon és Piskin keresztül Déva felé lovagolt egynehány huszár kíséretében. Már éjjeli 12 órakor azon jelentést kapta Bem, hogy Kemény előcsapatai Piskin állanak, és hogy a segítség Magyarországból részint már megérkezett, részint a következő nap meg fog érkezni. Kemény előcsapatai ugyanakkor Piskiből Szászvárosba lettek kirendelve és a csapatok hátralevő részének reggeli 4 órakor kellett ezeket követnie. Nagy öröme szolgált az agg hadvezérnek, hogy végtére ily rendkívüli erőfeszítések és nagy veszélyek után elérhette kitűzött célját. Még ugyanez órában magához hívatta főszállásmesterét, Czetzet – ki oly híven szolgálta e nehéz napokban – és közölte vele az örömhírt. Oly sok viszontagság után először hajthatták nyugodtan álmra a fejüket. 7-én reggel Szászvárosba csakugyan bevonult két

szakasz az 55. honvédszászlóaljból és a bihari lovas nemzetőrség egy osztálya, ugyanazok, akik Beke őrnagy vezérlete alatt Zaránd megyében küzdöttek az oláhok ellen, és Bem Bethlen tudósítása szerint nem sokára várhatta a Kemény-féle hadtest többi részének megérkeztét is. E meggyőződésben, dacára annak, hogy csak négy használható ágyúja volt és gyalogsága majdnem teljesen nélkülözte a lőkészletet, elfogadta az ütközetet, amelyet neki az üldöző osztrákok már kora reggel ajánlottak. Bem szokott modora szerint vitézül viselte magát s most kétszeresen bátor volt, mert számíthatott és bizton számított is Kemény megérkeztére. Ámde csakhamar kilődözte lőkészletét, és a bihari lovasok, kik között egy gránát szét pattant, futni kezdettek, magukkal ragadva a többit is. De Bem mindennek dacára még mindig a város előtt volt egynehány hadsegédével, Dobay őrnaggyal a 31. zászlóaljból és egy maroknyi hívével. De az ellenség mind jobban nyomult előre, előőrseik már egészen a két ágyúhoz jöttek, melyeket Bem nem engedett elvitetni. Ez alkalommal történt, hogy lovaglóstorával egy ellenséges katonát arcul ütve azt kiáltotta: „Canaille, meine Kanone will ich haben!” (Gazember, ezek az én ágyúim – a szerk.) Ugyane pillanatban egy másik katona ellötte jobb keze középső ujját, és mivel Dobay őrnagyon kívül mindenki elhagyta, az ágyúkat az ellenség kezében hagyva el kellett távoznia. Ő maga Czetnek adta át a főparancsnokságot és Piski felé ment előre. Itt Kemény, Bethlen tanácsára, már igen előnyösen elhelyezkedett a sereg zömével a híd mögött levő fák és bokrok közé. Keménynek minden igyekezete mellett sem sikerült a seregeivel és ágyúival gyorsabban keresztülhatolnia a sok ezer meg ezer kocsi között, melyek a Piski és Déva közti utat ellepték, és így csak 10 óra felé érte el e helységet. Tudni kell ugyanis, hogy ez időben a magyar helységekből valamennyi magyar lakos, életét biztosítandó a magyar seregekhez csatlakozott, ily módon nemcsak a hadsereget akadályozta útjában és élelmezésében, hanem a hadjáratot is valóságos népvándorlássá változtatta és a fegyelem alkalmazását is rendkívül megnehezítette. Így történt, hogy Zaránd és Hunyad megyéből is Dévára igyekezett egynehány száz magyar család és előidézte a fönnebb említett torlódást. Bem sokáig nem felejthette el e szerencsétlenséget, s azt, valamint ujjának elvesztését is, Bethlen és Dobay őrnagyoknak tulajdonította, kik csapataikat nem tartották össze. Ujja levágásánál különben sztoikus hidegvért tanúsított; alig érkezett ugyanis Piskibe, orvost hivatott és anélkül, hogy arcán csak egy izom megmozdult volna, levágatta a sebesült testrészt. A kötözés után így felelt sajnálkozó tisztjeinek: „Minő komédia! Egy haszontalan ujjammal kevesebb van. Csak arra vigyázzanak, hogy az ellenség ki ne kergesse önöket azon állomásból, melyet most elfoglalva tartanak!” – és egész nyugodtan ellovagolt Dévára. Eközben Czetz alezredes is megérkezett folytonos harcok közepette a hídhöz, ott az ellenség föltartóztatásának nem csekély munkáját Kemény vezérőrnagyra bízta s kiéhezett, elfáradt és 1200 emberre megtizedelt csapatait Déva felé vezette.

Így végződött ezen, a háborúk történetében majdnem példátlanul álló visszavonulás, melyhez hasonlót csak a katonák bizalma, lankadatlan kitartásuk, mely semmi veszélytől vissza nem rettent és az agg hadvezér bámulatos lángesze hozhatott létre. Ez volt keserves helyzetünk dacára az egész hadjárat legfényesebb és legszönyorosabb epizódja, mert ez oly hadvezéreket képzett, kik később becsületére váltak mesterüknek, és bizonyítékot szolgáltatott a felől, hogy Bem nemcsak a győzelmet tudta kihasználni, hanem a vereségeket is ki tudta egyenlíteni, egyszóval, hogy Bem hadvezér volt a szó legszorosabb értelmében.

A császáriak e napra fölhagytak az üldözéssel, előőrseiket Pádra helyezték és megelégedtek azzal, hogy erős őrszemle által Kemény csapatait nyugtalanították a piski hídnál. Bem febr. 8-án a betegeket, a sebesülteket és a rosszul felfegyverzetteket Déváról Brádon és Körösbányán át

Nagyváradra küldötte, a menekülő magyar családoknak pedig meghagyta, hogy e szállítmánnyal haladjanak együtt. Egy leginkább asszonyokból álló karaván is csatlakozott hozzájuk és így indultak útra a Lehel-huszárok fedezete alatt. Nagy szomorúságra azonban már a második éjjeli szállásnál megtámadta őket egy oláh horda és valamennyiüket levágta. E banditák vakmerősége már annyira ment, hogy 6. és 7. közti éjjelen Keményt is megtámadták Déván, több tisztet lekaszaboltak és csak Bethlen szerencsés megérkezte – ki az őrséget még ideje korán föllármázta – mentette meg a csapatot a gyalázatos elpusztulástól. A viszonyok azonban megakadályozták az erélyes rendszabályok alkalmazásba vételét s így minden egyes helységbe nem lehetett tekintélyesebb védcsapatokat kirendelni. Még ugyanaz nap, azaz 8-ikán délben megérkezett a várva várt 11. zászlóalj Hrabovszky őrnagy vezérlete mellett Dévára, miután Bem ismételve sürgette megjelenésüket. Most már megint volt Bemnek serege és erdélyi hadműveleteit újból megkezdhette. Serege következőkből állott:

Gyalogság:

11. honvédszászlóalj		800 ember
4. "	4. szakasz	700 "
31. "	"	400 "
1. Székely zászlóalj		700 "
3. Máriássy-zászlóalj		800 "
A torontáli őrség		100 "
55. honvédzászlóalj	4. szakasz	600 "
Aradi mozgók		200 "
Kemény zászlóalja		200 "
24. honvédzászlóalj	vagyis a fehérsipkások	900 "
		5600 ember

Lovasság:

1 osztály Württemberg- huszár	300 ember
3 svadron Mátyás-huszár	300 "
1. osztály bihari őrség	400 "
	1000 ember

Tüzérség:

28 különböző minőségű ágyú

Bem összes haderejét eszerint (a tüzérekkel együtt – a szerk.) 7000 emberre és 28 ágyúra tehetni. A Vilmos-huszárok svadronja, a Kresz-vértések osztálya és egynehány szakasz a negyedik honvéd és Kemény zászlóaljaból két ágyúval még Vízaknánál elvált tőlünk és Nagyselyken és Medgyesen

át Marosvásárhelyre húzódott vissza. A Lehel-huszárok százada, amely különben sem volt valami jól kitanult lovasság és hozzá még hiányosan volt fölfegyverezve, Nagyváradra küldetett vissza, Déva várát megszállotta volt az ellenség, és a parancsnok nem akarta azt az első felszólításra föladni. De mivel Bemnek sem érkezése, sem akarata nem volt e várát hatalmába keríteni, támadást sem intézett ellene, annyival is inkább, mivel a várparancsnok, mintha csak összebeszéltek volna, igen csendesen viselte magát ez idő tájt.

Délibáb

Arany János: A hamis tanú

Állj elő, vén Márkus! vedd le a süveget,
Hadd süsse a napfény galamb-ősz fejedet;
Tartsd fel három ujjad: esküdjél az égre,
Atya, fiú, Szent-Lélek hármasság istensége:
Hogy az a darab föld, a melyen most állasz,
Nem *tarcsai* birtok, – *ladányi* határ az.

Eléállá Márkus; térdben összeesve,
Görnyedező háttal, mintha sírt keresne;
Téli fának hinnéd, mit a zúz belombol,
Fázik, aki ránéz s a halálra gondol;
Kezei reszketnek: tán erő hijában?
Tán a lelki vádtól, vénség álarcában?

Esküszöl – „Esküszöm az élő Istenre,
Utolsó napomra és örök idvemre. –”
Esküszöl – „Esküszöm, s ha hamisat szólok:
Se földben, se mennyben ne lehessenek boldog;
Föld kidobja testem, ég kizárja lelkem:
Ama sebes örvény hánytorgasson engem. –”

Lakoma Ladányban, – muzsika, multság;
„Ej, haj! dinom-dánom: mienk az igazság;
Nem azé a madár, aki elszalajtja,
S kinek a foga fáj, tartsa nyelvét rajta.

Lám a vén Márkusnak esze volt előre:
Talpa alá tette, úgy esküdt a földre.”

Ott iszik az öreg a tanáccsal sorban:
De mintha keserűt érezne a borban.
Haza megy, komor lesz, szó kifogy belőle,
Sorvadoz, meg is hal, aznap esztendőre.
Négy harang siratja, két pap megdicséri,
Mint becses vendéget, sok nép kikiséri.

Elkiséri a nép a kicsiny ajtóig,
Mellyel a világi élet becsukódik,
Nyitva már az ajtó, készen a sír szája,
Úgy látszik hogy épen a halottat várja;
Zeng a búcsuének, a kapa megcsillan,
Fekszik a koporsó, odalent, a sírban.

És a fekete föld, amint hull, amint hull,
Nyögve a koporsó megrendül, megindul,
Kivetődik a sír dobbanó partjára,
Ropogva szakad föl fedelének zára:
Megrázkodik a test és talpra ugorván
Szeme fehérével körül néz mogorván.

S amint három ujját emeli az égre,
Úgy rémlik az, mintha kékes lánggal égne;
Majd a néptolongás közepébe törvén,
Odafelé tart, hol kútat ás az örvény,
Hol a forgó habok, leszállván a mélybe,
Fejüket befúrják a parázs fövénybe.

Az időtől fogva, mikor a hold felkel,
S a vizet behinti ezüst pikkelyekkel,
Gyakran látni Márkust – ég felé az ujja –
Mélységből kibukni s elmerülni újra,
És, mikép izgága volt egész élete,
Így kötődik szóval: „Oldjak-e? kössek-e?”

Ne feleljetek rá, körözsi halászok!
Kétélű a kérdés, bajt hozna reátok;
Kötni: összekötné hálótok egy bogba,
Oldni: széjjeloldná hosszan a habokba;
Halkan imádkozva evezetek itt el;
S ne mondjatok esküt, ha nem igaz hittel.

Petőfi Sándor: A királyok ellen

Tudjuk, hogy játék kell a gyermekeknek;
 Midőn a népek gyermekek valának,
 Magoknak cifra ragyogó játékszert,
 Bibor karszéket, s koronát csináltak,
 S rányomták ezt egy fajankó fejére,
 S felülteték e fajankót a székre.

S itt a királyság, ezek a királyok,
 S ők, ahol ülnek, ahol fejök szédül,
 Azt gondolják a kábító magasban,
 Hogy uralkodnak isten kegyelmébül.
 Csalatkozásban éltek, jó királyok,
 Nem uraink, csak bábujaink valátok.

De nagykorú lett a világ, s a férfi
 Nem gondol többé gyermekjátékával.
 Le hát a biborszékekről, királyok,
 És fejetekről le a koronával!
 Ha nem teszitek azt le fejetekről,
 Leütjük, s majd a fej is vele gördül.

Így lesz s nem máskép. A bárd, mely Lajosnak
 Párizs piacán lecsapott nyakára,
 Első villáma volt a zivatarnak,
 Mely rátok készül, s kitör nemsokára;
 Igen, maholnap meglesz érkezése,
 Nem én vagyok már első mennydörgése!

Egy rengeteg lesz a föld kereksége,
 S e rengetegben vadak a királyok,
 Kergetjük őket, és fegyvereinket
 Szilaj gyönyörrel sütögetjük rájuk,
 S vérökkel fogjuk ezt az égre írni,

Hogy nem gyermek már a világ, de férfi!

Pest, 1844. december

Kosztolányi Dezső: A halhatatlan hitves

Béla bácsi akkor már rég ágyban fekvő beteg volt. Évekkel azelőtt egy éjszaka szélhűdés érte, elvesztette beszélőképességét, s megbénult a bal lábára és a bal kezére. Beszélőképességét idővel visszakapta, de járni csak üggyel-bajjal tudott, mankóra, két botra támaszkodva, felesége segítségével. Többnyire felöltözködve, piros bojtos hálóköntösében, posztóbotossal heverészett az ágyában. Ott jobban érezte magát. Még kacagott, tréfált is. Ha nem tapasztalta közvetlenül, hogy mily rozoga a testi gépezete, hogy mily nyomorékká tette az élet, azt képzelte, hogy még mindig ép, mint valaha, a szélhűdés előtt, hetvenhét éves korában. Már nyolcvan is elmúlt.

Ekkor történt – egy havas, februári délben –, hogy felesége is ágynak esett. Valahol meghűlhetett. Ez a szikár kis öregasszony eddig alig betegeskedett. Fürgén járt-kelt, tett-vett az ura körül, pedig csak három évvel volt fiatalabb nála. Most aléltan zihált. Marika, a húgának árván maradt vénkisasszony leánya, aki mint szegény rokon náluk édegett, lefektette. Téglát melegített talpa alá, tormaszesszel, repülőzsírral dörzsölte mellét, fejét, karjait.

– Mi baja? – kérdezte Béla bácsi.

– Köhög – felelte Marika.

– Akkor, fiam, főzz neki hársfateát, de mézet keverj belé, ilyen vastagon ni. Attól meggyógyul. Rajtam is mindig az segített.

Marika főzött hársfateát, mézet is kevert belé, vastagon. A beteg nem lett jobban tőle. Este titokban elhívatta hozzá a háziorvost.

A háziorvos hosszan, szótlánul kopogtatta, hallgatta szívét és tüdejét. Legyintett, hogy semmi. De arca mást fejezett ki. Kétoldali tüdőgyulladás volt.

– Jól aludt? – érdeklődött reggel Béla bácsi.

– Köszönöm, elég jól – válaszolt Marika.

Az öregek már félszázada egy kertes, földszinti házacszában laktak a város végén, három szobában. Középuított volt az ebédlőjük, az utca felé Béla bácsi hálószobája, az udvar felé Róza néni hálószobája.

– Miért csuktad be az ajtaját? – firtatta Béla bácsi.

– Csöndre van szüksége – mondta Marika.

Az ajtót a házi orvos csukta be. Valóban csöndre, nyugalomra volt szüksége a betegnek. Állapota percről percre súlyosodott. Harmadnap elvesztette eszméletét. Negyednap hajnalban kilehelte lelkét.

– Semmit sem szabad megtudnia – intézkedett a házi orvos. – Egy szót sem. A legkisebb izgalom megölheti. Hogy mit tegyünk? Hát majd hazudozunk neki, ezt, azt, ami eszünkbe jut. Hogy most alszik. Hogy most én vagyok nála, és nem lehet vele beszélni. Hogy most valamivel jobban van, most megint valamivel rosszabbul. El fogja hinni. Ha nem is egészen, de elhiszi. Később aztán, ha hónapok múlva, önmagától, lassanként rájön, természetesnek tartja az egészet, s mi túlságúttuk a veszedelmen.

Azonnal át is ment az öregúrhoz. Az már ébren volt. Hajnali négykor mindig fölnyitotta szemét, és többé nem tudta lehunyni.

Kedélyesen elbeszélgettek. A házi orvos már indult, amikor Béla bácsi a mellének szögezte a kérdést:

– Hogy-mint van a feleségem, édes doktor úr?

– Meg kell várnunk a betegség rendes lefolyását. Gondos ápolásra, nagy türelemre van szükség. Remélem, tavaszra, áprilisban föl fog épülni. Áprilisban vagy májusban. Akkor bizonyosan.

Marikának nem volt könnyű dolga. Az öregek imádták egymást. Egy életet éltek le, mindig együtt. Már megülték aranylakodalmukat is. Azonkívül az öregúr a betegsége ellenére is éles eszű volt, bizalmatlan és agyafúrt, észrevett az mindent, s enyvesfekete szemében folyton föl-föllobbant a gyanú.

A holttestet a hálósobába zárt ajtaja mögött ravatalozták föl, ott dolgoztak a gyászhuszárok, oda surrantak be suttyomban a külső ajtón a rokonok, akik részvétlátogatásra jöttek. Ezek egy füsttel benéztek az öregúrhoz is. Béla bácsi a piros bojtos hálóköntösében, a posztóbotosában heverészett, mellére kulcsolva kezeit, s egyáltalán nem csodálkozott, hogy egyszerre annyi vendége akadt.

– Hát aztán láttatok-e Rózát? – tudakolta.

– Hogyne, hogyne – bólintottak a rokonok. – De őt nem szabad zavarni. Feküdnie kell, sokáig kell még feküdnie.

A temetés simán folyt le. Vastag pamacsokban hullt a neszfogó hó. Halkan, zene nélkül lopták ki a házból a koporsót. Marika ezalatt Béla bácsi mellett maradt, s csak orvul, sietve pottyanthatott el egy-egy kövér könnycseppet, a ruhafogas alá bújva, a konyhába osonva, mint a szenvedélyes részeges, aki be-beugrik a sarki kocsmákba, és felhörpint egy-egy pohár pálinkát.

Béla bácsi egy darabig mindennap kíváncsiskodott:

– Mondd, fölébredt már? Mondd, mit vacsorázik ma? Mondd, mennyi a láza?

Miután azonban értesült, hogy jobban van, és ezt a házi orvos is megerősítette, úgy látszott, hogy megnyugodott. Valami langyos, szürke közöny terpeszkedett föléje.

A lezárt ajtót kinyitották. Róza néni bútorait átrakták, ágyneműit kiszellőztették, s Marika, aki eddig az ebédlő kerevetén hált, most elfoglalta az ágját. Már nemigen titkolódtak többé. Az

öregúr akármikor átsétálhatott volna mankóin, botjain abba a szobába, ahol meghalt a felesége, át is kiálthatott volna hozzá, ahogy szokott. De ezt nem tette. Résen volt. Valami kétes ködben éldegélt, valami önkéntes vakságban, sunyi, alamuszi gyerekként, aki már tudja, hogy nem az angyal hozza a karácsonyfát, de még nem árulja el magának sem, hogy ezzel az öncsalással meghosszabbítsa boldog káprázatát, vagy hogy ravasz színlelésével örömet okozzon hiszékeny szüleinek. Környezete nem hozta szóba az elhunytat. Ő sem erőszakoskodott.

Egy verőfényes májusi napon mégis megkérdezte:

– Igaz, fölgyógyult már?

– Föl, föl – bólított Marika.

– Hála Istennek – sóhajtott. – Csakhogy fölgyógyult. – Többet nem mondott. A mennyezetre meredt, s uzsonnáját kérte.

Elmúlt a tavasz, elmúlt a nyár is, elmúlt az ősz is. Minden évadban néhányszor ilyesmivel fordult Marikához:

– Mondd meg neki, fiam, hogy takaróddzék be jól, mert ma hideg éjszaka van. Mondd meg neki, hogy vigyázzon, mert éjjel fagyott, s künn csúszós az út. Mondd meg neki, hogy ezt a virágot küldtem a névnapjára.

Nyilván úgy gondolkozott, hogyha a többiek nem tudatták vele halálát, őneki nincs joga őt megölni a képzeletében, s továbbra is fölruházta egy csalafinta, átlátszóan hazug, vékonyka halhatatlansággal.

De aztán egyre ritkábban emlegette.

Nyolcvanhárom éves korában négyszer, nyolcvannégy éves korában háromszor, nyolcvanöt éves korában kétszer. A nyolcvanhatodik életévében már egyetlenegyszer sem emlegette.

Azt hitték, hogy elfelejtette, és végképp beletörődött a változhatatlanba.

Karácsony hetében azonban, amikor Marika ebédjét vitte oda az ágyához, és Béla bácsi jóízűen kanalazgatta az aranyárga tyúklevest, hirtelen letette kanalát, elmerengett, majd így szólt Marikához:

– Nézd fiam, vidd oda Rózának ezt a gyönyörű májat. Tudod, mennyire szereti...

Ekkor emlegette utoljára. Nem sokkal rá újabb szélhűdést kapott, és ő is meghalt.

1934

Ady Endre: Sokallják az éhbért

Kérem a Nyugatot, szabadjon nekem most utoljára személyes dolgaimról álszemérem nélkül és röviden valamit írnom. Úgyis kiderül azonnal, hogy nem is olyan személyes dolgok ezek, de lírizáló formában forróbbak, és talán meggyőzőbbek. Panaszom van, fölpanaszlok egy barbár és undorító aránytalanságot, mely nem utolsó a magyar abszurdumok között. Párizsban élek ez idő szerint, de ide is eljutnak hozzám a piszkolódások hírei, s megvallom, bántanak. Apró piszkolódókra szót se vesztegetek, mert nem érdemlik meg, hogy akaratlanul is valakiket csináljak azokból, akik érdemesen senkik. De például olvasnom kellett itt Párizsban az öreg Eötvös Károlynak egy nyilatkozatát a főváros jubiláris díjáról és rólam. Tudom jól, hogy Eötvös Károly a régi magyar táblabíróvilág érdekes őszállatja, s ő már mint ember is elaggult. De tudom azt is, hogy Magyarországon babona-szárnyakon repül szét minden szamárság, s ez nem csak nekem árt. Hálás vagyok Budapest főváros irodalmi díjáért Benedek János tisztelt barátomnak s értem sikraszállt bátor társainak. Tűröm, hogy Eötvös Károly, aki sohase volt más, mint egy vén, mulatságos szószátyár, engem leostobázzon. De nem tűröm a komoly irodalom nevében, hogy Budapest kétezer koronáját fölfújják horribilis jutalomná s dísszé. Eötvös Károly elfelejtette már azt is talán, hogy egy-egy ravasz fiskális-tanácsért sokkal nagyobb pénzeket fizetnek kétezer koronánál Magyarországon. Azt pláne meg se érti, hogy az irodalom végre belenőtt a köntösébe, s az irodalmat ma már nem birtokos urak, úrfiak és válogatott cigánylegények csinálják, hanem írók. Az a kétezer korona, amit én kaptam, rám fért, sajnos, de ma még nem tartok ott, hogy okvetlenül kellett volna. Az igaz magyar irodalom pedig nem tart már ott, hogy egy-egy valakijét kétezer koronával elkápráztassák örök időkre. Eötvös Károly nem szereti a verseimet, s ez egyik jele annak, hogy talán-talán mégis vagyok valaki. Sajnos, tele vagyok kétséggel, szomorúsággal, s őrülden szeretnék nevetni, amikor Ady karrierjéről írnak és szavalnak. Nem csináltam karriert sem magamnak, sem a világ számára, nem csináltam karriert semmiképpen. Azonban mert még vagyok és írok, többet kell szenvednem s gyanúsíttatnom, mint húsz mágnás-milliomosnak s harminc milliókat zsebelő spekulánsnak. Voila, hogy nem az én ügyem ez, s kérem a Nyugatot, közölje e pár sort. Mégse járja, hogy ma még mindig cigánynak nézzék azt a fajtájú embert, amelynek legtöbb joga volna az élethez és járandóságaihoz. Már a zsidók is kezdik eltanulni ezt a magyar kőkorszakbeli virtust és szokást. Papok, mágnások, pénzemberek és dzsentrifélék egyek abban, hogy az irodalom: magyar éhbérékért megvehető szórakozás. Bár személyes dolgokhoz fűztem, de, istenemre, a becsületes irodalom javáért ezennel tiltakozom. Hohó urak, már nem itt tartunk, s ha mi, írók, adjuk önök számára a kultúrvilágnak a türelmi bárcát, tessék tudomásul venni, hogy ismerjük minden tekintetben az értékünket, s jancsibankókkal nem elégszünk meg.

1910. január 16.

Ady Endre: Hajh, őszi magyarság

Evvel a régi ismerőssel:
Meg vagyok akadva az Ősszel.

Szívesen veszem, mint barátot,
Szívesen a szárnya alá állok.

Bevallom, hogy néha hazudva
Értem patkószegecs, őszi utra.

Bevallom, hogy sokszor kevélyen
Gondolkoztam el az élet-mélyen.

De mindig és mindig vallottam:
Kis, bús, kevés különbség van ottan.

Az Ősz, az Ősz s a magyar élet:
Olyan egyformák, miért beszéljek?

Nincs szépsége, de szépnek látjuk,
Átkozni kéne és mégis áldjuk.

El kéne dobni, százszor véljük
És százszor és mégiscsak leéljük.

1910

Ady Endre: A civódó magyar

Halj meg már bennem, te civódó magyar,
Békétlen Koppány, hunn ördögök fia:
Komédia minden, komédia,
Nézzek immár nagyobbakra is.

Mi régen erdő, az ma már Budapest
S mi egykor bánat, az ma komédia
S a lázadót ma már nem védi a

Táltos-düh és a magyar muszáj.

Hadd ne bánjam már, mit csinál a magyar,
 Legyek két ország: Élet s Halál fia:
 Komédia minden, komédia,
 Nézzek immár nagyobbakra is.

1910

Krúdy Gyula: Don Miguel

Abban az időben minden utazókocsi után, amelyben hölgy is helyet foglalt, pej paripán vagy szürke ménen robogott valaki: azt mondták, szegénylegények hasalnak a cserjésben, ahol a megyei határ fut... Abban az időben minden vendégfogadó kapuboltozata, nyitott udvara előtt, címezzék bár a Lóhoz vagy (északon) a Jámbor utazóhoz a fogadót, ifjú és öreg férfiak álldogáltak, akik összes idejüket arra pazarolták, hogy az utazóhintókon megérkező idegen nőket várták; azt mondták, hogy X. vagy Y. grófné vagy hercegné megígérte látogatását... Abban az időben még nem felejtették el az urak, hogy milyen sorrendben és milyen tempóban kell húzatni a cigányokkal az éjjelizenéket az idegen úrnők ablaka alatt, mely ponton kell állani a nagybőgőnek, a klárinétosnak, amely figurához egyébként útmutatással szolgált azon közkézen forgó acélmetszet, amelynek a címe az volt: „Der Goldschmidt von Toledo...” Abban az időben még ráértek az urak meghalni egy női mosolyért, egy topánkasarokért, egy rejtett pillantásért az ablakfüggöny megől, egy kacér szalagért egymásnak rohantak a férfiak, mint a bikák, a vér olcsó, mint ősszel a paradicsomlé, a vendéglő táncterme reng a dühös tusáktól.

Így történt Mitskeivel is, midőn egy idegen nőt pillantott meg a nyíregyházi „Rózsakerti”-hez címzett vendégfogadóban, amely nőről feltette, hogy hasonlít ifjúkori szerelméhez, ama bizonyos bécsi táncosnőhöz. A hintó dél felől jött, és északnak tartott, az idegen nőnek nefelejcskével szegett kalapkája volt, dereka és uszálya hosszú volt, mint azoké a dámáké, akik az egykori képeken mindig a Múzeum előtt sétálnak Pesten, nagy olasz szemé volt, amelyben átok és áldás kínálkozik a férfiaknak, és egyébként is oly kívánatos volt, mint egy csendéleti festmény érett szőlője, dinnyéje. Cipőjét legfeljebb komornája lábán vehették szemügyre az urak, miután a szobalánynak nem volt uszálya. A lőporos arcú öreginas rövid karabélyt vont elő az ülés alól, midőn lepakoltak. A numero 4-ben gyertyavilág kezdett bolyongani, midőn leereszkedett az őszi alkonyat. A közeli konyha miatt disznótoros szagú folyosón, a bezárt ajtó előtt Mitskei fáradhatatlanul rótta a kőkockákat, a numero 4 előtt mindig toppantott egyet lábával, mint a lengyel polkában volt szokásos. Majd egyéb mesterfogásokhoz is folyamodott. Így felbiztatta

Francot, a kockás mellényes pincért, hogy bekopogjon, vajon nincs-e a hölgynek szüksége csizmahúzóra. Később a pacsulitól és vaspántos fűzőtől ájuldozó szobaasszonnyal szűrte össze a levelet, hogy levélkét csempésszen a hölgy kezéhez. Mikor az orosz templomban megszólaltak a csilingelő-csengő esti harangok, Mitskei észrevétlenül létrát támasztott az ablakhoz, és kinyújtott nyakkal, mint egy kakas, leste a hölgy magatartását.

Először úgy történt az intézkedés, hogy vacsoráját a hölgy szobájában költi el. Franc a szalvétával hóna alatt olyan titokszerűen lépkedett be a numero 4-be, mintha viszonya volna az idegen nővel. Mitskei sokszor megnézegette a zsebóráját: vajon nagy illetlenség volna-e, ha már a vacsorához a folyosóra állítaná Dombi zenekarát, hogy az ajtó előtt kezdődjön el a zene, amelyet éjfél után majd az ablak alatt fejeznek be. Ám ekkor megérkezett a lovag, aki emberemlékezet óta minden valamirevaló nőszemély után megérkezni szokott, hívják bár „Zöldfá”-nak vagy „Hárs”-nak a vendégfogadót. A lovag az omnibusszal érkezett meg az esti vonatról, bizonyosan nem volt ismerős a helyi viszonyokkal, hogy a szállodai omnibusszal csak a kereskedelmi utazók közlekednek. Tarka utazósapkája volt a lovagnak - már ezért is megérdemelt volna egy kecskerúgást. Gúnyos és kötekedő pillantások méregették végig a macskanadrágját, midőn bekukkantott a kávéház üvegajtáján. A vacsoránál Mitskei a szomszéd asztalnál foglalt helyet, és csaknem belekönyökölt a lovag szájába, aki hölgyével és annak komornájával meghúzódott a sarokban. A vacsoránál még megjelent Muki bácsi agarával, és az agar fogócskát játszott a vendéglős macskájával, éppen az idegenek asztala körül. Kivágta az ajtót Molnár Guszti vizsla szukájával, amely nyomban vonítani kezdett, amint az idegent észrevette. Mitskei ügyesen forgatta a szódásüveget, és sikerült lefröccsenteni az idegen cipőjét. A felbérelt udvaros legény trágás lábával, nagy hűhóval rontott a terembe, itt van Kovács csendbiztos tizenkettőmagával Kállóból, és bankhamisítót keres; minden szem az idegen felé fordult, Muki bácsi még arrafelé is bökött a villájával.

– Te fokhagymás pulyka – kiáltott rá Muki úr a belépő kasszírőre. – Nem tudod jobban kifesteni az arcodat – mint mások.

Az idegen a numero 4-be kísérte a hölgyeket, gyorsan visszatért, és elkiáltotta magát:

– Szakrament!

Mitskei vállalta az idegent, fölemelt székkel közeledett, de az ilyenkor kéznél lévő Rózsakertiné közbeugrott, mellbe lökte Mitskeit, ajtót mutatott az idegennek. A párbajsegédek a kávéházban ültek össze, miután az idegenről kiderült, hogy civilbe öltözött katonatiszt, aki a Miskolcon fekvő Don Miguel-ezrednek a főhadnagya. A helyőrség két kapitánya vállalta a bajtárs ügyét; míg Mitskei urat Muki bácsi és Molnár Guszti képviselték. A párbajt a kora reggeli órákra tűzték ki. Mitskei csak azt sajnálta, hogy a levélkében megígért éjjelizenét nem adathatja hölgyének. A banda ugyan egész éjjel szólt, de Muki bácsi és Molnár Guszti most már egy pillanatra sem hagyták magára Mitskeit, mint az már ilyenkor szokás. Hajnal felé a sok pezsgő megártott Mitskeinek, a fogadó udvarán szellőzködött, amikor éppen hazaérkezett a Don Miguel-ezredbeli főhadnagy, aki katonatisztek társaságában egy másik kávéházban virrasztott. Mitskei mámoros állapotában ekkor már a böngőrhordozóval is csókolódzott, semmi akadály sem volt tehát annak, hogy a főhadnagyot összevissza csókolja és kedves jó édesapjának nevezze.

– Rendben van – felelt a főhadnagy –, én nem haragszom. De tiszt vagyok, és reggel verekednünk kell.

– Igen – rikoltott Mitskei oly boldogan, mintha szüreten volna. – Verekednünk kell, mert én úr vagyok.

Kezet szorítottak, baráti pillantást váltottak egymással a szállodai folyosón, ahol csak a petróleumlámpa látta őket. S Mitskeinek nagyon jólesett, hogy a főhadnagy a numero 5-ben tért pihenőre.

A banda elfáradt, a reggel bekukkantott a „Rózsakerti” ablakán, mint egy álomtalan utazó, a szilvórium nehezen pótolta az elmúlt kedveket, virágokat, arcokat, a vidorságok bebukfenceztek a hegedűzsákokba, a tarka mellinges Franc cigarettát töltött az útra.

– Pisztoly lesz. Nem akarsz valamit mondani? – kérdezte Mértföldi fiákerében Muki bácsi, Mitskei a fiákerből felnézett az ablakba. A numero négy álmatlanul, fekete karikával szeme alatt, borzolt hajjal állott az ablaknál. Valószínűleg itt virrasztott egész éjjel.

A Bujdos-liget mellett, Sextiné rétjén állottak fel az ellenfelek. A városi tornyokban akkor harangoztak, az őszi ködtől nedves háztetők gurították, dobálták a harangütéseket. A liget rőt volt, és már alig tudta elrejtetni a sűrűjében meghúzódó párocskákat. A közeli nyaraló fehér ajtajáról német verset olvasott az egyik doktor a másiknak, amely verset egy kóbor diák írt itt valamikor... Egy falevél keringett a főhadnagy feje felett, a biztos kezű Mitskei virtusból ezt vette célba, a pisztoly hibájából azonban a főhadnagyot találta homlokon.

1921

Ballai László: Isztriai lebegés

Mily kellemes lehet a tél felé lépdelő hűvös, ködös őszi esetéken visszagondolni a nyárra, különösen a nyaralás örömeire. Idén augusztus derekán már nagyon vágyódtam a tenger után, de nem utazhattam messzire, és a költségkeretem is igen szűkös volt. Többen dicsérték előttem Horvátországot, de különösen Rovinj-t. Mindössze 600 kilométernyi út autópályán. Festői, a középkorból itt maradt, csendes város az Isztriai-félszigeten, tiszta vizű tengerparttal, ahol szabad strand van – tehát nem rohanják meg a fövenyre lépőt nyomban az üdülési koncesszió hiénái, mint például Olaszországban. És ott van a közelben Pula, a római amfiteátrummal. Az interneten is számtalan Rovinjba szóló ajánlatot kaptam egyágyas szobára 30 euróért. De kár volna szállást foglalni, majd az ember a helyszínen kiválasztja a legmegfelelőbb szobát. Nyilván napi 20 eurónál nem lesz több az étkezés, és akkor 350 euróból kijön egy egyhetes nyaralás. Kocsival megyek, az útiköltség mindössze két bécsi útéval egyenlő, és minden további kiadás és szervezés nélkül oda kirándulok, ahová csak kedvem tartja, ha pedig valami baj történik itthon, hat óra alatt hazaérek. Már láttam a tenger habjain ringatózni a milliányi fénycsillámmá bontakozó napsugarakat, ínyes

halvacsorák fokhagymás illatát éreztem az orromban, szinte meglegyezte arcomat az esti sétákat kísérő sós szellő.

Mivel későn fekvő ember vagyok, így kínszenvedés nekem a korán kelés – meg azért is, hogy elkerüljem a nappal várható csúcsforgalmat –, úgy gondoltam, az lesz a legjobb, ha le sem fekszem, hanem már korahajnalban indulok. Két évvel ezelőtt is így tettem, amikor Zaküntoszra indultam és hajnali négykor jött értem a minibusz, hogy kivigyen a reptérre. Biztos, ami biztos, bekészítettem kis sátramát és a füldugót is, ha netán kempingben kellene megszállnom, és hajnali két órakor nekivágtam az útnak. Alig tettem meg az első néhány száz métert, szörnyű fáradtság tört rám, majd leragadt a szemem. Lehet, hogy mégsem volt igazán jó ötlet kialvatlanul nekiindulni? Végül is két évvel ezelőtt a minibuszban nyugodtan el-elbóbiskolhattam a sofőr mellett. Á, ez csak egy holtpon, majd elmúlik. És el is múlt. Amikor ugyanis az Alkotás úton majdnem áthajtottam egy piros lámpán, iszonyú haragra lobbantam, és hangosan ordítva annyira letoltam magamat, hogy egészen felébredtem. Úgy harminc kilométerrel odébb, az autópályán akartak újfent lecsukódni a szempilláim, ekkor megálltam egy benzinkútnál és ittam egy kávét. Ezek után baj nélkül levezettem 400 kilométert, és immár a Dinári-hegységben tankoltam a derengő hajnal fényében. Meg is ettem az egyik magammal vitt sonkás-sajtos szendvicset, és vettem hozzá egy fél literes limonádét, amely több mint 3 euróba került. Ez szöveget ütött a fejemben. Ugyan, hessentetem el a kisördögöt, az autópálya-megállóknál mindenütt nagyon magasak az árak.

Megejtő szépségű tájakon utaztam keresztül, vad bércek és mély szakadékok váltakoztak egymással, mígnem a vidáman ragyogó reggeli nap fényénél megpillantottam Fiuménél a tengert. A városhoz közelebb érve a látványt kissé rontotta néhány vasbeton felhőkarcoló, majd egy hosszú alagúton vezetett tovább az út Pula felé. Az Isztriai- félszigetre érve még egy ideig a partvonalat követve gyönyörködhettem a párás kékségben – amelynek megpillantása mindig valamiféle misztikus visszatérés élményét kelti bennem thalasszához, az ősananyaghoz és a kedves Néreidákhoz –, majd a szárazföld belsejében haladtam tovább, immár alacsonyabb mészkőhegyek, de még mindig számottevő mélységű szakadékok között. A tájat ritkás, tipikusan mediterrán növényzet borította, az itt-ott birka és kecskenyájak foltjaitól tarkálló legelők apró falvakkal váltakoztak, amelyekben nem egy tekintélyes villát is lehetett látni. Amikor végre Rovinj előtt lekanyarodtam az autópályáról – immár a harmadik fizető kapun is áthaladva – már 20 euró hiányzott a pénztárcámból. Na de semmi ez, ilyen csodálatos tájéért.

Reggel nyolc órakor érkeztem meg Rovinjba és – kisebb belvárosi dugókba keveredve – addig tekeregtem, amíg meg nem találtam azt a helyet, ahonnan a legszebb kilátás nyílik a tengerben fürdő, kör alakú óvárosra, amelynek kis dombjáról magas, velencei stílusú harangtorony tör az ég felé. Kiszálltam az automobilból, és percekig szinte a lélegzetemet visszafojtva gyönyörködtem a látványban. Azután már hívogatva csábított úszásra Thétisz istennő is, merthogy épp a strand előtt álltam. Mindenekelőtt elintézem a szállást. Szobában nem volt hiány. Szinte minden második apartmanházon ott díszelgett a felirat: „Zimmer frei” vagy „Room to let”. Háziurat vagy házinénit viszont sehol nem találtam. Talán még mindenki alszik. De nem. Itt-ott már hangos szó és reggeli edények csörgése hangzik. Bementem az egyik kertkapun, gondoltam, csak beleütközöm valakibe. Egy-két ember szembe is jött velem. Köszöntem. Gondosan kikerültek. Azért mégiscsak furcsa, hogy ennek a sok apartmannak nincs gazdája. És akkor a házak között vezető girbegurba ösvényen haladva hirtelen egy turisztikai ügynökségre bukkantam. Kilenckor nyitott, azaz fél óra múlva. Mindenesetre örömmel bandukoltam vissza a

kocsinhoz. Megettem a másik szendvicsemet is az Adria körülölelte óvárosban gyönyörködve, miközben a napfény szikrái egyre jobban perzselni kezdték az arcomat. De a strand jó hektárnyi füves, sík területének csupán a legszélén lehetett néhány ritkás levelű fa alá behúzódni. Nem baj, úgylis nem sokára indulnom kell a büróba.

Ott azután kilenc órakor arra a kérdésemre, hogy hol találok egy egyágyas szobát, azt a választ kaptam: „No chance.” Nem azt, hogy „nagyon sajnáljuk, de...” vagy „főszezon van, így nehéz lesz...”, csak így odareccsentve: „hát arra semmi esély.” A válaszadó egy durva arcú, középkorú nősemély volt, aki szemmel láthatóan inkább rendőri vagy vámhivatali munkára termett, semmint vendéglátásra. Majd e keresetlen bevezető után előjött a farbával: „három ágyas apartman van 72 euróért”. Aha, tehát csak van szoba. Felvettem, hogy ha van üres apartman, akkor semmi akadálya annak, hogy azt egyágyas áron kiadja nekem. Erre megvető arckifejezéssel rám mordult, hogy próbálkozzam a szállodákban, hátha ott „ezzel a stílussal” többre megyek. Az én „stílusom” pedig az udvariasság, ezt történetesen nem vette észre az őrmesternő, aki már a legnagyobb negédességgel váltott pénzt egy időközben belépő – nyilván 72 euró/éjszakás – olasznak.

Döbbsen léptem ki az irodából. De hát meg sem kérdezték, hogy mennyi pénzem van. Fel sem emelték a telefont, hogy felhívjanak valakit az érdekeemben, ha másért nem, azért a borraalóért, amit ilyenkor adni szokás. A vendéglátásban az a nagyszerű, hogy mindenki gondjára-bajára lehet megoldást találni. 1973-ban Athénben a szállásunk lefoglalásakor elfelejtették jelezni, hogy későn érkezünk. Nem volt egyetlen kiadó szoba sem a hotel Kleóban – és megágyaztak nekünk a szuterénben. 1988-ban Pozsonyban a barátommal sokalltuk a négycsillagos szálloda szobaárát. A portás szólt a takarítónőnek, aki rögtön tudott kiadó szobát. Ugyanekkor a Flamenco szállodában dolgoztam. Annak az árait sem mindenki tudta – vagy akarta – megfizetni. Ám a portáspult egyik fakkjában elért egy füzet, amelyben a budapesti panziók voltak feljegyezve – amelyek természetesen jutalékot fizettek nekünk a vendégek után. Nem is az engem ért sérelem, hanem inkább amiatt dühöngtem, hogy hová sülyedt a szakma, amely egykor országokat tehetett híressé – így Jugoszláviát is.

Hát amint nagy mérgemben visszafordultam a főútra, éppen a Porton Biondi nevű kemping előtt találtam magam. Például ezt is említhette volna a kvietált vámtisztelő. Kiderült, hogy hely is van, az első éjszaka 18, a többi 12 euró, haragom persze teljesen elpárolgott, és jókedvűen vertem fel a kis sátram, amelyből kilépve – pontosabban négykézláb kimászva – éppen a tengeri párában lebegő rovinji főtemplom karcsú tornyára láttam. A dolgok állása tehát rendeződni látszott némi, a kempingezéssel együtt járó fizikai és a kempingezéssel együtt nem járó adminisztratív kényelmetlenségek után, tudniillik az útlevelemet ott fogták a recepción, arról próbálva meggyőzni engem, hogy azt a belépőkártyám teljes körűen helyettesíti.

Megtörtént az újbóli nagy találkozás thalasszával, vacsoráig négyszer is úsztam a pezsdítően friss, húsz fok körüli vízben – a mindig sürgető idő megállt. Két jóléti probléma merült fel, az égető nap elleni védekezés, és a strandra levitt holmi biztonságba helyezése. Kiderült, hogy nem is olyan rossz az a koncessziós rendszer, ami például az olaszoknál működik, hogy néhány euróért bérbe vehető a napernyő és a nyugágy. Itt a füves tér és a mólókkal szabdaltnak lebetonozott rakpart között lehetett választani, az előbbiről azonban kiderült, hogy tele van állati – és talán emberi – hullalékkal, és az ebből következő szagok a büféből érkező hangos diszkózenével igen kellemetlen érzetkomplexummá álltak össze abban a helyzetben, amelyben a napozó fürdővendég

csupán a tenger zúgására és a sós szellő simogatására vágyik. A rakpart és a mólók köve pedig könyörtelenül kemény maradt még akkor is, ha a gyékényemre ráterítettem a strandtörülközőt. Mindkét partszakasz közös jellemzője az volt, hogy csak nagyon kevés, gyér levelű fa és bokor állt rajta, és természetesen mire – a sátorverés és a regisztráció végeztével – elértem az öbölbe, már egyetlen árnyékos hely sem maradt. Kezdetben egy kis sporttáskával vonultam le a plázsra, majd ahogy fokozatosan leégtem, a törülköző fölöslegesnek bizonyult, és az úszások szünetében jobbnak láttam visszahúzódni a kempingbe. Találtam is ott egy árnyékos helyet tengeri kilátással és egy elhagyott műanyag széket, így kényelmesen olvashattam J. M. G. Le Clézio *Terra Amata* című könyvét.

Az utolsó úszáshoz már nem is vittem a táskát, csak egy gyékényt, abba hajtottam bele a pólómat és a nadrágomat, majd ráhelyeztem a papucsomat és néhány kődarabot, ha netán erősebb szél támadna. Korábban a táskámat aggódom figyeltem, de most már nyugodtan úszhatok. Kinek is kellene egy ócska derékalj? A kempinghez legközelebb eső mólónál sétáltam – pontosabban a hegyes köveken meg-megbicsakló lábbal botorkáltam – be az azúrkék, sós víz formájában megelevenedett csodába és önfeledten átadtam magam a tengerben való úszás örömének. Az öböl közepén jutott eszembe, hogy Le Cléziónál éppen azt olvastam, hogy ellopták a főszereplő strandtörülközőjét. Gyorsan kiúsztam a partra – a gyékény sehol. Mit a gyékény, mit a holmi, odalett a slusszkulcs, ami a nadrágom zsebében volt! Egy pontba sűrűsödött a végtelen változatosságú nagyvilág. Egyetlen neurotikus pontba, amelynek a közepén ott toporgok kifosztva, egy szál úszónadrágban Rovinjban, a strandon. És ebbe az egy pontba sűrűsödött az ég madarainak és a fürdővendégeknek minden figyelme. De nem, továbbra is vidáman pattogtak kézről kézre a labdák, sziszegve nyíltak a sörös és üdítő palackok, és a verebek békésen csipegették az elhullajtott ételmaradékokat. Ekkor agyamban zakatolni kezdtek a tennivalók: a recepción szólok, hogy hívják ki a rendőrséget, fel kell töretni az autóm, csináltatni kell hozzá egy új slusszkulcsot, valamint kiszerezni belőle a váltózárát. Rajta, mielőbb intézkedni, talán még nyitva van egy autószerelő. Ám végül is mit tesz a kétségbeesett ember, aki elhagyott valamit? Még egyszer, még ötször tűvé tesz mindent. Reményvesztetten indultam a kempinghez vezető lépcső felé. És akkor megpillantottam a holmimat. Egyszerűen nem annál a mólónál úsztam ki, mint amelyiknél bementem a tengerbe...

A Porton Biondiban a mellettem lévő sátorhelyre időközben beköltözött egy szimpatikus német házaspár. Rögtön megkérdezték, nem álltak-e túl közel hozzám. Erről szó sem volt, viszont elindulásom óta ők tették az első figyelmes gesztust felém. Hálókocsivá alakítható furgonjukat egy fura, lépcsős emelvényre ráhajtva vízszintbe állították. Ezen jót mulattam magamban.

Hát akkor induljunk a történelmi városba egy jó kis halvacsorára. Beültem a kocsiba és úgy három kilométer megtétele után keresni kezdtem a parkolóhelyet, hiszen már csak alig tíz percet kellett volna sétálnom a kivilágított templomtoronyig. A levegőben sült hal illata keveredett a grillezett birkapecsenyéjével. Ekkor azonban egy nyári szünidős diáknak tűnő forgalmista piros táblát mutatott fel előttem, és elterelt a belvárosba vezető útról. Hamarosan egy másik önkéntes rendőr előtt találtam magamat, akinek a közreműködése révén tovább távolodtam a centrumtól. Egy szó, mint száz, a fiatal aktivisták lelkesen tereltek erre, tereltek arra, míg végül csaknem oda jutottam vissza, ahonnan elindultam, a kempinghez vezető útra, ahol csupán a csónakházak nem túl vonzó bisztrója működött, amely ráadásul egy fullasztó katlanban feküdt.

Végül a Perla étteremben vacsoráztam, távol Rovinj festői belvárosától. E fehérre meszelt kőkerítéssel övezett épület kívülről hagyományos fogadónak nézett ki, belülről azonban egy elegáns étterem kereszteződött benne a pizzériával, amelyben ráadásul diszkózene szólt, és hatalmas kivetítőn játszották a videó klipeket, hogy még a helyiség maradék rusztikus hangulatát is agyoncsapják. A vendéglős, egy kövér, mézes-mázos alak rögtön elém sietett, majd megtudva, hogy egyedül vagyok, egy kis asztalhoz ültetett, amely teljesen neki volt tolvá egy másik asztalnak és csak oldalazva lehetett megközelíteni. Ilyenformán mintha odaültettek volna egy ismeretlen társasághoz, ráadásul a „szomszédom”, egy középkorú, horvát nő mindig akkor gyújtott rá, amikor enni kezdtem. Hamar kiderült, hogy van egy másik vendéglős is, egy magas, szikár férfi, és a két tulajdonos állandóan vitatkozik egymással. Hosszasan nézegettem az étlapot, igaz, volt rá időm, mert a két tulajdonos egymással, illetve a nagy asztaltársaságokkal volt elfoglalva. Az, hogy haltálat egyek, amire pedig igen csak fentem a fogamat, szóba sem jöhetett az árak miatt. Végül egy halas előételt választottam és egy vegyes pecsenyéstálat sertésből. A mézes-mázos javasolt egy másik előételt, amelyben tonhal is van. Nem jártam vele jól. Konzervhalakat adtak, ráadásul majonézzel nyakon öntött zöldsalátával, amelyet a konyhaművészet meggyalázásának tartok. A sülteket, a húsgolyót, a fasírtot és a flekkent viszont ízletesen készítették el, ám a körített zöldségfélék félig nyersék maradtak. Mindez három korsó sörrel együtt 30 euróba került.

Rovinjot igen sok olasz turista látogatta. Az árakat az ő pénztárcájukhoz szabták. De a horvát minőség bizony semmiben sem felelt meg ezeknek az áraknak. Telerakták Rovinjot és környékét szálláshellyel, ahová jellemzően autóval érkeznek a turisták. De a 72 euró/éjszakások nem tudnak bemenni a történelmi belvárosba vacsorázni, mert nincs elegendő parkoló. 30 euróért Olaszországban egy trattoriában vagy pizzériában a legváltozatosabb ínyes menüket állíthatnám össze három vagy négy fogásból egy mezzo litróval és bizonyos lehetek benne, hogy nem öntenek majonézt a salátámra. Ha olaszországi kempingben szálltam volna meg, ott bizonyosan nem csak egy úszógumi és vízi pisztoly áruda lett volna – mint a Porton Biondiban –, hanem egy este 10-ig nyitva tartó, jól felszerelt szupermarket is, ahol élelmiszert és jégbe hűtött italokat is lehet kapni. Visszamentem a kempingbe. De hát mit csináljak ott? Még olvasni szerettem volna lefekvés előtt. Ez a vaksötét sátorban lehetetlen.

Kénytelen-kelletlen beültem a csónakházak bisztrójába és rendeltem egy korsóval. De már ott is szedegették az abroszokat az asztalokról, tizenegykor az is bezárt. Azért rápillantottam az étlapra és döbbenetesen konstataáltam, hogy itt is minden annyiba kerül, mint a kategóriákkal elegánsabb Perlában. Tehát árkartellben vannak a vendéglátósok. Vettem egy palack sört – elvitelre csak a helyi sörnél kétszer drágább Heinekent tudtak adni – és kimentem a tengerpartra. A meleg, szélcsendes éjszakában a rovinji templomtoronyról a tekintetem felsiklott a csillagos égre. Megkerestem a Kis-Göncölt, a Nagy-Göncölt és a Kassziopeiát. Ha az ember csak botladozik is a földön, milyen hamar megtalálja a helyét az égben.

Ekkor mérhetetlen álmoság tört rám. Nem csoda, már harminchat órája egyfolytában talpon vagyok. Most fog igazán jólesni az alvás. Visszamentem a kempingbe, betettem a füldugót és bevacoltam magam a hálósákomba. Kiderült, hogy igló formájú – kétszemélyesnek mondott – sátramnak csak az alaplapja két méter hosszú, és a sátorlapok dőlésszöge miatt nem férek el benne, csak átlósan. Elfordultam negyvenöt fokkal. Így még jobban lehetett érezni, hogy a sátorhely erősen lejt. Most már nem mosolyogtam a kocsijukat kibalanszírozó német szomszédjaimon. Kicsit keménynek tűnt a derékalj. Oldalra fordultam, egy kő éle nyomódott a csípőcsontomba. Igyekeztem visszagördülni az előző helyzetbe, de most a vállcsontomat törte

egy jókora kavics. Valóban, más kempingekben – például az olaszországiakban – a sátorhelyeket puha, füves területeken jelölik ki. A Porton Biondiban azonban fű nem is nőtt, apró kavicsok és kisebb-nagyobb kövek heverték mindenütt a porban. Ennek nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget akkor, amikor sátrat vertem, gondoltam, a vastag hálósákom majd megvéd. Tévedtem.

A vastag hálósákomban ellenben erősen izzadni kezdtem, mivel hogy a meleg az éj előrehaladtával sem akart jelentősen csökkenni. Lehúztam a hálósák cipzárját. Így viszont kicsit fájni kezdtem. Félig visszahajtottam magamra a hálósákat, és igyekeztem úgy elhelyezkedni, hogy mind a csípőmet, mind a vállamat biztonságban tudjam a nagyobb kövektől. Ettől persze még alattam maradtak az apró kavicsok, azoknak a szúrását bírni kellett, nem volt más választás. Ámde így meg sem tudok moccanni, pedig álmomban forgolódni szoktam. Elképzelttem, hogy egy masszázsgyón fekszem, ott is zsibbadt álomba tud zuhanni az ember, legfeljebb majd félóra múlva új pozíciót keresek. Ekkor éktelen dübörgéssel beállt a közelbe egy autó, majd a belőle kiszálló társaság hangosan ordítózni kezdett németül. A füldugón keresztül is értettem csaknem minden szót. Először ki akartam szólani, „Na, schöne gute Nacht schon”, de azután rájöttem, hogy ezek nem ordibálnak, csak halkán beszélgetnek, és én azért hallok őket ilyen hangosnak, mert a sátor hajszálvékony műselyme – ellentétben a szobám téglafalával – a legkisebb neszt is átengedi, és mert nem tudok elaludni.

Egy percet sem aludtam. És amint egyre fürkésztem az éj sötétjéből kibontakozó, hajnalt megelőző tejszerű derengést, elhatároztam, hogy hazamegyek. Hiába a tenger közelsége, csodái, ha egyszer nem tudom magamat kialudni, ha nem tudom megfizetni a kényelemnek megfelelő szállást, sem az ínyemre való étkezést és nem csak azért mert nem annyiba kerül, mint amennyivel kalkuláltam, hanem mert egyszerűen nem éri meg az árát. Én keltem fel elsőként a kempingben. A slusszkulcsomat gondosan a sátor alá rejtettem és lesiettem a tengerhez. Most még húsz fokos sem volt. A felkelő nap akkor ért utol, amikor már mélyen beúsztam az öbölbe. Sugarainak első aranypázmája végigfutott a csendes, mélykék vízen és szelíden felébresztette álmából a templomtornyot, amely nyújtózkodva rázta le hajnali ködruháját. Ezzel a mélyen a lelkembe vésődött színekkel elkezdődtek horvátországi utazásom metafizikus jelenetei. Immár nem volt többé találkozóm saját törpeségükbe belegörnyedt emberekkel és az általuk megállapított kifizethetetlen árakkal, csak Rovinj tenger felett lebegő ódon belvárosával, annak tengerre kifutó mesés sikátoraival, templomdombjával, Pula római fórumával, diadalívével és tengerre néző büszke amfiteátrumával – amely úgy szikrázott a déli fényben, mint a Szahara homokja –, valamint az Isztriai-félsziget mélybe szakadó szirtfalaival és vad tengeröbleivel, amelyek oly régóta harcolnak az elhaladtamkor legbékésebb arcát mutató istennővel, az Adriával. E jeleneteknek köszönhetem, hogy ennek a folyamatos ébrenlétben töltött hatvan órának az emléke azóta is valamiféle földöntúli lebegéssel tölt el.

Jean de La Fontaine: A farkasok és a bárányok

Egy ezredévnyi véres háború elmúltán
a Farkas a Juhnak békejobbot ada.
És úgy látszott, hogy ez mindkét félnek java:
korábban eltévedt juhok falt a toportyán,
vagy pásztor vállán tűnt fel csikasz bőr-ruha.
Karámban is remegve legelt már a bárány
s a toportyán csak lopva nézhetett reá ott.

Ijedten élhették csupán életüket.
És béke lett. Mindkét fél túszoikat ajánlott:
itt farkaskölyköket, ott pásztor-ebeket,
nagy ceremóniával intézték az aktust,
bölcs ágensek kötötték a kontraktust.
Kis idő múltán mind lompos ólalkodók
lettek az ifjonc farkas-túszo s tette-szántan
várták az alkalmas időt, hogy a karámban
nem őrködnek komondorok –
s megfojtották a szép, kövér bárányokat,
foguk közé kapták, az erdőbe loholtak
és összehívták a csikasz rokonokat.
Az ebek – bízván az alkuban – mind horkoltak,
jószágukért cserébe halállal lakoltak.
Nem is védekezhettek s minden oda lett,
a vérontásból senki nem menekedett.

A tanulság ebből következett:
folyvást harcolni kell sötét gonoszok ellen.

A béke szép, nyilvánvaló,
de mit ér, ha elérhetetlen,
s az ellenség aljas csaló?

Ballai László fordítása

Jean de La Fontaine: A vajúdó hegység

Egy hegy vajúdott és olyant, olyan
fájdalmasat sikoltott,
hogy mindenki felé rohant,
hivén, méhében várost hordott
s Párisnál is nagyobbat szülhetett:
s a hegység szült egy egeret.

Látom e mesén merengvén:
képzelgés, – de a sorok
értelmét kibontja elmém
s egy költőre gondolok,
ki szól: „Megpendült íme lantom,
s titánok harca dúl, égzengés zeng a lanton.”
Nagy szó, de többnyire mit szül ily képzelet:
Szelet.

Radnóti Miklós fordítása

Le Fondant: A patkány és a nagykán

Felforgató hordáinak nyomában
akik prédáltak, dúltak már javában,
mögöttük tűz, jajszó, sebek és holtak,
előttük félelem s gyűlölet volt csak,
megérkezett nagy pompával a nagykán,
ernyős emelvény várta az útpadkán.
Midőn szólni kívánt a rabszolgákhoz
akik szabadok voltak, nemesek
s büszkék, amíg ő meg nem érkezett,
valaki a tömegből élesen kiáltott:
„Hiába jössz, mert van már itt egy patkány!”
„A patkány okos állat” – mond a nagykán,
szavait az udvari történész jegyezte,
a tömeg gyorsan széjjel lett kergetve,
a vakmerő felszólalót sehol nem lelték,

amíg a hódítót vidáman énekelték.

Arany váncosain sem alhatott a nagykán,
csak forgolódott éjjel és nyögött nagyot:
„Hát mégis hol lehet e káprázatos patkány?”
Kelt síri nesz és szólt az állat: „Itt vagyok.
És benned voltam mindig s veled maradok.
A lelked mardosom, az lesz az édes étkem,
győzelmed nem lehet nagyobb, miként a kétely,
feledni próbálsz, de nem menekülhetsz mégsem,
ájulj bár borba, nőbe, egyre rág a métely:
belőled és birodalmadból, nagykán
semmi nem marad meg, csak én, a patkány.”

Dull Ernő: Séta a belvárosban

Itt egyre több, boldogan
mosolygó fiatal látni,
fiúkat és hosszú hajú lányokat
az ágbogas vén fák alatt,
amelyek mindig az ég felé törnek
és mindig a földre hullatják
magvaikat és leveleiket,

a földre, amelyen

e fiúk és hosszú hajú lányok
nyilas egyenruhában,
lendülő karokkal,
fegyelmezetten menetelnek,
hogy leróják kegyeletüket
Horthy, a diktátor szobra előtt,
itt, a SZABADSÁG-TÉREN!

Húrok

Ballai László: Krúdy és az Óbudai Társaskör

Ha az utas megáll Krúdy Gyula íróasztalnál, végigsimogatja lelkével a rajta lévő tárgyakat, a fehér kalamárist, benne az író tollát és az ernyős asztali lámpát, majd tekintetét az ablakra emeli, azon keresztül az Óbudai Társaskör épületére lát. Az ma úgy fest, mint amilyenek még Krúdy Gyula láthatta, sőt, talán kipuoltabb, jobban karbantartott is az egykori A koronához és az oroszlánhoz címzett fogadóénál.

Nem sok maradt a régi Óbudából, amely az 1970-es évekbeli lakásépítkezések nyomán Budapest egyik legmegdöbbentőbb panelarchitektúrájú kerületévé vált. A lakótelepek sivatagában a Korona tér, Kiskorona utca és a Mókus utca által határolt régi épületegyüttes olyan, mint egy oázis. És a Kiskorona utcában a hányatott sorsú egykori fogadó gyönyörűen felújított épületében – amelyet Korompay Katalin építész tárt fel és rekonstruált – a kapuit huszonöt évvel ezelőtt megnyitó Óbudai Társaskör is olyan, mint egy sziget, amely hűs vízzel és zamatos gyümölcsökkel fogadja a tengeren hánykolódót, a kultúra szigete, amely a nagyváros zajából és forgatagából betántorgónak áhítatot és csendet kínál.

Ugyanakkor a Társaskör befogadó műhely, amely huszonöt éves fennállása során számtalan művészek és zenekarnak adott bemutatkozási és kiteljesedési lehetőséget koncerteken, zenés irodalmi és színházi esteken, valamint kiállításokon. Az ünnepélyes megnyitót 1988. október 1-én, a zene világnapján a Magyar Rádió annak idején egész napos műsorfolyammal ünnepelte. Az akkori, tizenkét részből álló program voltaképpen ki is jelölte azt az utat, amelyet a Társaskör bejárt az elkövetkezendő negyedszázad során. Pódiumra léptek pályakezdő és befutott művészek, kamarakonzertek váltakoztak opera-, dal- és táncszettekkel, és megjelent az a változatos műsorpolitika, amely csak egyvalamiben támaszt szigorú követelményeket az előadók felé, és az a legmagasabb művészi színvonal.

A Társaskört a koncertélet legjelesebb kamarazenekari fémjelzik, így a Liszt Ferenc Kamarazenekar és a Budapesti Vonósok, de itt próbál a nemrégiben alakult Anima Musicae Kamarazenekar és jól megfér velük a kiváló dzsesszzenét játszó Budapest Ragtime Band is. Itt ünnepelték nyolcvan éves korában a felejthetetlen Melis Györgyöt, és itt köszöntötték a hetvenöt éves Baranyi Ferencet, a kiváló költőt.

2013-ban Krúdy Gyula halálának 80. és születésének 135. évfordulója tiszteletére Óbuda-Békásmegyér Krúdy-emlékévvél tiszteleg az író előtt. Az Óbudai Társaskör a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeummal – ahol az író utolsó lakása volt –, a Kéhli vendéglővel és a Mókus sörkerttel megalapította a „Krúdy-negyedet”, amely nem csak a szellemi, de az ínyes élvezeteknek is gazdag kínálatát nyújtja.

Ha Krúdy Gyula megint kezébe vehetné a tollát, és munkája végeztével hölgyszíveket rabló mosolyával felnézne az íróasztala mögül, bizonyára elcsodálkozna a zászló lobogtatta „Krúdy-negyed” címen, de nem habozna, hogy bemenjen a Társaskörbe. Ott nagy műélvezettel meghallgatna egy kamarakonzertet, mígnem a szünet után a Kéhli vendéglőből a

hangversenyterembe csavarodik azon lében főtt, olajban és parázson pirított ételek fűszeres, szeszélyes vagy egyenesen súlyos aromája, amelyeket az óbudai halászházok aznapi friss fogásából készítettek. Az író ekkor külön-külön elnevezéssel illetné a zenei dinamika megannyi változatát, és a hangászok ámulva konstatálnák, hogy vonóik alatt soha még ily érzőn nem daloltak a húrok, miközben a kottalapokon a „mezzoforte”, a „vigoroso” és a „fortissimo” helyébe a „kékre főzött csuka”, a „ropogósra pirult süllő”, illetve a „piros hátú folyami rák” feliratok költöznek.

Ballai László: A „szabadság-kórus”

*Va' pensiero, sull'ali dorate;
Va, ti posa sui clivi, sui colli,
Ove olezzano tepide e molli
L'aure dolci del suolo natal!*

*Del Giordano le rive saluta,
Di Sionne le torri atterrate...
Oh mia patria sì bella e perduta!
Oh membranza sì cara e fatal!*

*Arpa d'or dei fatidici vati,
Perché muta dal salice pendi?
Le memorie nel petto raccendi,
Ci favella del tempo che fu!*

*O simile di Solima ai fati
Traggi un suono di crudo lamento,
O t'ispiri il Signore un concerto
Che ne infonda al patire virtù!*

Verdi *Nabucco* című operájának fenti, leghíresebb részlete Magyarországon a „Szabadság-kórusként” vált ismertté Blum Tamás fordításában, amely a következő:

Mint a fecske, repülj messze földre,
Színarany szárnyú gondolat repülj el!

Rég nem látott hazámba kerülj el,
Vár a hõn szeretett szép otthoni táj.

Üdvözöld várunk száz õsi tornyát,
Nézz az áldott, az egykor oly virágzó völgybe...
Tudd meg bús földünk szánalmas sorsát,
Ó az emlék, hogy kínoz, hogy fáj!

Bölcsek lantja a fûzfának ágán
Ó miért lett oly néma a húrja?
Zengjen áradjon dallama újra
Teremtse újra a szív emlékeit.

Keljen életre mindenki száján,
Szálljon bátran a feltámadt ének.
Adjon hangot e sorsúzott népnek,
Mely a bús szívbe új lángot gyújt.
Fényes új lángot gyújt!

Ezt a sok emlékezetes magyarországi *Nabucco* előadás kóristáinak ajkán felcsendült szöveget azután valaki talán túlságosan fellengzősnek érezhette – amelyben még a szöveghűség is orvoslásra szorul –, és így igazította meg a verset:

Messze szállj el – arany szárnyra kelve,
Messzi tájakra – gondolat – repülj el;
Régen látott hazámba kerülj el,
Híven vár rád az otthoni táj!

Üdvözöld várunk száz õsi tornyát,
Nézz le vágyón az egykor virágzó völgybe
Szép hazámba repítsen a honvágó,
Ó, az emlék – hogy kínoz, hogy fáj!

Bölcsek lantja a fûzfának ágán,
Ó, miért lett oly néma a húrja?
Égi hangja ma áradjon újra,
Mondja el, hogy mily szép volt a múlt!

Keljen életre mindenki száján,
Szörnyű gyászunkat sírja az ének;
Zengje-zúgja a sorsát a népnek,

Tán a szívünkben új lángot gyújt
Fényes, új lángot gyújt!

A mítoszok tartósan gyökeret vernek a – kulturális – hagyományban. Ma is e „javított változat” jelenik meg operaszínházaink kivetítőin az olasz nyelvű előadások alatt. A hazai Nabucco-hagyomány fájába oltott első ág a kórus elnevezése. Ezt, ha olasz nyelvi környezetben keressük önálló címként, csak erre bukkanunk: *Coro degli schiavi ebrei* vagyis *A héber rabszolgák kórusa*. Az ugyan igaz, hogy Verdi kórusával már 1842-ben himnuszt adott az olasz szabadságmozgalomnak, amelyet az operaelőadásokon felállva éljenzett és megismételtetett a közönség és az utcán énekelték azok is, akik nem juthattak be a színházakba, de ettől még ezt a kórust mindenki *A héber rabszolgák kórusának* nevezte. És talán nem csak a cenzúra miatt. Mert jobban felizzik a szabadság iránti vágy, ha az egész nemzetet egyesítő titkos szavakkal élesztik a lángját, mint a legnyilvánvalóbb kifejezések hangoztatásával. Magyarországon *A héber rabszolgák kórusához* hasonló karriert futott be a *Hunyadi László* kórusa. Ha felcsendül, minden magyar embernek felpezdül a szíve és forni kezd a vére, talán még jobban is, mint a *Himnusz* hallatán, és a kórossal vagy a rádióval együtt énekeljük a *Meghalt a cselszövőt*. De bizonyára furcsállnánk, ha idejönne egy külföldi és azt kérné tőlünk, hogy énekeljük el neki a *Hunyadi László* „Szabadság-kórusát”.

Ennél azonban sokkal súlyosabb problémának tartom az opera drámai kontextusát megsértő félrefordításokat, különösen, ha azok a „költői szabadságra” való hivatkozással történnek. Hiszen a Verdi-zene oly mértékben megemeli a szöveg hatását, hogy az eredeti librettó ügyetlenebb részeit csakúgy aranyfátyolba burkolja, mint azt tenné a fordítás költőileg kevésbé sikerült – de a mű feszültségét fenntartó – soraival. Jómagam a költőiség mellett a szöveghűsége is törekedve így fordítottam le a kórust:

A rabszolga-kórus

Indulj gondolat aranyszárnyadon
S ott pihenj meg dombokon és völgyben,
Hol majd enyhe és lágy szellő lebben
És édes dicsfényel vár hazád.

Üdvözöld a Jordán partjait,
Sionnak ledöntött tornyait,
Ó, elveszett szépséges hazád
Ó, az emlék súlya zúdul rád!

Hová lett a költők arany hangja,
Mért nem pendül már a hárfa húrja?
Áradjon emlék a szívbe újra,
Zengjen régi idők szózata!

Zengje Jeruzsálem emlékét,
Szörnyű gyászét és fájdalmakét,
Isten, tedd, hogy zengjen fel a lét,
Mely nem csalja az elgyötört erényt.

Szembetűnő, hogy a korábbi fordítók teljesen kigyomlázták az Izraelre vonatkozó helyneveket a versből. Ez olyan mérvű csonkítás, mintha a *Himnusz* fordításából kimaradna a Tisza, a Duna és Árpád. Nem értem, hogy miért volt erre szükség. Hiszen az opera cselekménye a babiloni fogság bibliai mítoszán alapul, ez nyilvánvaló. Ráadásul a zsidó nép szenvedése sok romantikus szerzőt ihletett arra, hogy saját nemzetének nyomorúságát szimbolizálja vele, mint Verdi mellett Petőfi Sándort is, aki így írt a *XIX. század költőiben*:

Pusztában bujdosunk, mint hajdan
Népével Mózes bujdosott,
S követte, melyet isten küldé
Vezérül, a lángoszlopot.
Ujabb időkben isten ilyen
Lángoszlopoknak rendelé
A költőket, hogy ők vezessék
A népet Kánaán felé.

Sőt, Petőfi azt is megírta, hogy amíg csak egyetlen rab nép van is a világon – bármelyik legyen az – addig a többi nemzet sem igazán szabad. Egy szó, mint száz, költőiség tekintetében az én fordításom lehet, hogy nem szárnyal úgy, mint a fecske, mindenesetre sorvezetőül szolgálhat a holnap fordító-váteszei számára, hogy melyek azok a kulcsszavak, amelyeknek meg kell jelenniük a versben, ha azt valóban a *Nabucco Rabszolgakórusának* és nem csak holmi, annak a dallamára énekelhető versikének szánják.

Ballai László: Vörös tehén

2013. október 13-án és 14-én került sor Fischer Iván első magyarországi zeneszerzői estjére a Millenáris Teátrumban. Fischer Iván zeneszerzőként Magyarországon egyáltalán nem ismert, noha külföldön már több kompozícióját vezényelte sikerrel. Az est előtti rádióinterjújában nagyon visszafogottan nyilatkozott a saját munkásságáról, hogy tulajdonképpen ő nem is veszi magát túlságosan komolyan zeneszerzőként, hiszen ötvenéves korában, a gyermekei szórakoztatására fogott bele a komponálásba, amely nem is annyira eredeti alkotó tevékenység, mint inkább egyfajta montázstechnika alkalmazása, az is elsősorban karmesteri tapasztalatain alapul.

Fischer Ivánnal kapcsolatban mindeddig én a jól szervező karmesterre asszociáltam, aki 1983-ban merészen megalapította a Budapesti Fesztiválzenekart, amelyet a késő pártállami viszonyok, majd a rendszerváltás időszakában is fenn tudott tartani, sőt mind a magyarországi, mind a nemzetközi koncertéletbe sikerült bevezetnie. A zenekar programja számomra túlságosan „fesztiválosnak” tűnt, amely a közönségsiker érdekében akár a legmagasabb esztétikum követelményeiből is enged, és ez a tendencia a budapesti „Mahler-ünnepekben” csúcsosodott ki.

A koncert első felében a karmester régebbi műveit adták elő a Budapesti Fesztiválzenekar muzsikusai. A *Tsuchigumo* című darab bizonyult a legérdekesebbnek. Tsuchigumo eredetileg a japán no színház közismert darabja, hőse egy misztikus, pókszerű teremtmény. A hagyományos no előadás szövegét Fischer Iván adaptálta az operához, hatnyelvű librettót formálva az anyagból. A műsorban megszólalt még a *Fanfár*, a *Shudh Sarang* szextett, a *Spinoza Vertalingen* (Spinoza-fordítások), a *La malinconia* (A melankólia) és a *Zigeunerlied* (Cigánydal). Nos, interjújában a Fischer Iván igencsak alábecsülte saját zeneszerzői képességeit. Ezek nem holmi „montázsok” voltak csupán, hanem rendkívül igényes szerzemények, amelyek megformálását nagyban elősegítette a karmesteri tapasztalat, de a közönség meghódításához a zeneszerző semmilyen, a klasszikus zene színvonalához méltatlan világ- vagy könnyűzenei eszközt nem vett igénybe.

Az igazi szenzáció azonban a szünet után következett, a *Vörös tehén* című, a hírhedt tisztaeszlári perhez kapcsolódó lélektani rejtélyről szóló kamaraopera ősbemutatója. A groteszk-lírai opera címe utal egyrészt Olajos Bálintné tehenére, aki megtaposta a Tiszába fulladt Solymosi Eszter lábát – ez lett később a bizonyíték a vádlottak felmentéséhez –, másrészt a Veres Tehénhez címzett nyíregyházi fogadóra, harmadrészt annak zsidó fogadósnőjére, akit így becéztek a törzsvendégek, végül ószövetségi példázatokra. A fogadóról és a fogadósnőről Krúdy is írt, néhány idézete az opera partitúrájának előszavában olvasható. A librettó elsősorban Krúdy Gyula *A tisztaeszlári Solymosi Eszter* című regényén alapul, s a mű egyik főszereplője is maga az író, a másik pedig Scharf Móric, a per koronatanúja. A cselekmény középpontjában – vagy éppen egy azáltal kialakított légtérben – az a lélektani kérdés áll, hogy a tizenhárom éves zsidó fiú miért árulta el a népét, a saját apját, és miért tanúskodott ellenük, holott tudhatta, hogy ártatlanok. És ezzel eljutottunk a XX. század koncepciós pereinek a világába. A megvádoltakra halált követel a magyarkodó, duhajkodó kocsmái dzsentrivilág és a per kapcsán összeterelt – az előadás során futballszurkolóként fellépő – csőcselék. A tárgyalás tragikus csúcspontján Móric nekiszögezi az apjának, hogy ő nem akar zsidó lenni. Maga Kossuth is fellép, aki Magyarország gyalázatának és a civilizációhoz méltatlannak nevezte a vérvádat. A tömeg hamis pátosszal fogadja, szavai aligha érnek el hozzá. Az opera utolsó jelentében Scharf Móric és börtönből szabadult apja némán ülnek egymással szemben egy vonaton. A kerekék ütemes csattogása már a fél évszázaddal később Auschwitz felé gördülő szerelvényekre utal.

A *Vörös tehén* előadása élvezetes és felkavaró színházi este volt. A mű utóéletéről majd az idő dönt. Ám Fischer Iván halhatatlan gesztust gyakorolt a közönség – és a társadalom felé. Azt a bátor gesztust, amelyet minden művésznek meg kell tennie, amikor érzi, hogy nagy baj van a közéletben, az aktuálpolitika irányítói nem az értékek felé kormányozzák az országot, és már gyülekeznek azok az alantas erők, amelyek mindig is a társadalmi kataklizmák derékhadát képezték. „Innen ne tovább!” – figyelmeztet mindnyájunkat, magyarokat Fischer Iván, a karmester felemelt ujjá.

A Zeneakadémia megnyitása

2013. október 22-én nyitották meg a felújított Zeneakadémiát. Természetesen ott volt Orbán Viktor is, beszédet is mondott. Méghozzá elfogadhatót. Volt ugyan benne egy kissé zavaros elmélkedés a nyelvünkről és az abból fakadó sajátos gondolkodásunkról, meg arról is szót ejtett, hogy a magyar szabadságszerető nép, de Orbán nem ment el a nacionalizmusig. Kellőképpen méltatta Liszt Ferencet, a Zeneakadémia alapítóját. Köszönetet mondott az Európai Uniónak, amiért 90 %-ban támogatta az intézmény felújításának a költségeit. Kiderült, hogy a miniszterelnök tudja, hogy mit lehet mondani a Zeneakadémián a művelt társaság előtt, amelyben jelen van egy angol királyi herceg és Solti György özvegye. Kiderült, hogy Orbán tudja, milyen beszédet kell mondania egy miniszterelnöknek. Ha valaki ezt a felszólalást hallotta volna tőle először, az egyszerűen nem hinné el, hogy éppen az az ember fosztotta meg népünket alkotmányos polgári szabadságától – többek között a plurális sajtóhoz, a véleménynyilvánításhoz, a szabad kereskedéshez és gazdálkodáshoz, a pártatlan törvénykezéshez, valamint a tisztességes választásokhoz való jogától –, aki ilyen szépen beszél a magyarok szabadságszeretéről. Az a hallgató nem hinné el, hogy a jelenlegi miniszterelnök egyszerűen magát azonosítja Magyarországgal, amelynek szabadsága számára pusztán azt jelenti, hogy ő, Orbán azt tegyen benne, amit akar, sőt akaratát akkor is kodifikáltathassa játékszínpadon, ha azok az általános emberi normákba vagy egyenesen az európai uniós jogrendszerbe ütköznek, amelyet Magyarország a csatlakozáskor magára kötelező érvénnyel elfogadott. Orbán újdonsült hallgatóját bizony nagyon nehéz lenne meggyőzni arról is, hogy ugyanez az ember beszél folyamatosan Európa haldoklásáról, évek óta egyenesen gyarmatosítónak nevezve az Uniót és a vele összemossott multinacionális cégeket, amelyekkel szemben az ő erős állama hivatott megvédeni Magyarországot. Ez a hallgató hihetetlennek tartaná, hogy Orbán egy évvel ezelőtti október 23-i beszédében az 56-os forradalmat eltipró Vörös Hadsereghez hasonlította az Európai Uniót vagy, hogy 2013. október 21-én éppen ő fogadtatott el a szavazógépezetével egy az Európai Uniót kiátkozó nyilatkozatot, azzal a hazug indokkal, hogy az Unió „bürokratái” meg akarják akadályozni a „rezsicsökkentés” című propagandaakcióját. Aki a Zeneakadémián tapasztalhatta először Orbán beszédének, álmában sem gondolhatta volna, hogy egy nappal később ugyanő tart lazító szónoklatot a nemzeti ünnepen – amelyet teljes mértékben saját pártja kampányrendezvényének sajátítja ki –, és ott holmi ócska szóviccel – „most nincs tovaris, de van Tavares” – hatást keltve végül oda lyukad ki, hogy a külső és a belső ellenség – azaz az Európai Unió és szövetségesei, a kommunisták – elleni élethalálharcra szólítsa fel végsőkig radikalizált híveit „Magyarország”, azaz saját maga és bukásra ítélt anakronisztikus rendszere védelmében.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu

www.marcziustizenotodike.hu - © 2010-2013 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!